

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Izglītības pētniecības institūts

Ireta Čekse, Andrejs Geske, Olga Pole

Pilsoniskās izglītības problēmas un izaicinājumi

Starptautiskā pētījuma IEA ICCS 2016 pirmie rezultāti

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas, psiholoģijas un
mākslas fakultāte

IZGLĪTĪBAS PĒTNIECĪBAS
I N S T I T Ū T S

Rīga 2017

Ireta Čekse, Andrejs Geske, Olga Pole. Pilsoniskās izglītības problēmas un izaicinājumi. Starptautiskā pētījuma IEA ICCS 2016 pirmie rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2017, 49 lpp.

Šajā grāmatā analizēti Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma ICCS 2016 (International Civic and Citizenship Education Study 2016) pirmie rezultāti pasaulē un Latvijā. Pētījumu organizē Starptautiskā izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija IEA (International Association for Evaluation of Educational Achievement - IEA). Pētījumu Latvijā veic Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūta pētnieki. Pētījuma vadītāja Latvijā ir pētniece, Dr.sc. administr. Ireta Čekse.

ICCS 2016 pētījumu finansiāli atbalsta ES Erasmus+, nodrošinot 75% no pētījuma dalības maksas, un LU zinātņu granti, sedzot atlikušo pētījuma dalības maksu un finansiāli atbalstot pētījuma izpildi Latvijā.

Literārais redaktors: Aldis Miņins

Vāka dizains un teksta datortipikums: Dainis Misiņš

© Ireta Čekse, Andrejs Geske, Olga Pole, 2017

© Dainis Misiņš, 2017

ISBN (iespieddarbs) 978-9934-527-50-0

ISBN (elektorinisks) 978-9934-527-51-7

Saturs

Saīsinājumi	4
Ievads	5
1. ICCS 2016 pētījuma apraksts	8
2. Skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā	25
3. Skolēnu attieksmes pret sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem	33
Problēmas un izaicinājumi	45
Avotu un literatūras saraksts	47
Kopsavilkums	48
Summary	49

Saīsinājumi

CIVED – Starptautiskais pētījums pilsoniskajā izglītībā (Civic Education Study)

DPC – Datu apstrādes centrs (Data processing centre)

ICCS – Starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums (International Civic and Citizenship Education Study)

IEA – Starptautiskā izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija (International Association for the Evaluation of Educational Achievement)

IKP - Iekšzemes kopprodukts

IPI – Izglītības pētniecības institūts (Institute for Educational Research)

ISCO – Starptautiskais profesiju klasifikators (The International Standard Classification of Occupations ISCO)

NATO – Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (North Atlantic Treaty Organization)

LU – Latvijas Universitāte

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (Organisation for Economic Co-operation and Development)

PIRLS – Starptautiskais lasītprasmes novērtēšanas pētījums (Progress in Reading Literacy Study)

TIMSS – Starptautiskais matemātikas un dabaszinātņu izglītības attīstības tendenču pētījums (Trends in International Mathematics and Science Study)

PISA – Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma (Programme of International Student Assessment)

PPMF – Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

SES – sociālekonomiskais statuss (Socioeconomic status)

ES – Eiropas Savienība (European Union)

Ievads

Eiropas vēsturē revolūcijas ir rosinājušas jaunu sabiedrības uzskatu un normu paradigmu maiņu, kas savukārt, veicināja industrializācijas sākšanos un attīstību. Jāatzīmē, ka Eiropā revolūcijas nenotika vienā laikā, bet katra valsts sabiedrības transformāciju piedzīvoja citā laikā un formā. Revolūcijas aizsākumi ir meklējami Anglijā un Francijā attiecīgi 17. un 18. gs. beigās, vēlāk arī citās Eiropas un pasaules valstīs. Pirms industriālās revolūcijas sākuma cilvēki dzīvoja mazās lauku kopienās un nodarbojās galvenokārt ar lauksaimniecību. Līdz ar industrializācijas sākumu cilvēki vairāk koncentrējās pilsētās, tas bija laiks, kad pastiprināti notika noslāņošanās, dažādu sociālo grupu pārstāvji iestājās par savām tiesībām un pakāpeniski sāka veidoties tāda pilsoniskā sabiedrība, kādu mēs to pazīstam pašreiz.

Arī citi vēsturiski nozīmīgi notikumi, tajā skaitā pasaules kari, ekonomiskās krīzes, valsts iekārtu transformācija, atstāja iespaidu uz pilsoniskuma un pilsoniskās izglītības saturisko izpratni. Sabrūkot bipolārajai pasaulei (divu superlielvalstu ASV un PSRS konfrontācijai) un krītot „dzelzs priekškam” 20. gs. 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā, pilsoniskuma jēdziens kļuva par vienu no galvenajiem politologu, sociologu un izglītības pētnieku diskusiju jautājumiem. Nacionālās atbrīvošanas kustības pāršalca Austrumeiropu, tika uzsākta strauja Eiropas Savienības un NATO paplašināšanās Austrumu virzienā, kas tostarp noteica arī pilsoniskuma un pilsoniskās apziņas jēdzienu aktualizāciju (Heater, 2004; Kymlicka, 2002), kā arī cilvēku aktīvāku starpvalstu migrāciju.

2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumu ASV, kurā gāja bojā gandrīz 3000 cilvēku, var iezīmēt kā jaunas cīņas par varu aizsākumu, pilsonisko vērtību un demokrātijas pārvērtēšanu, kā arī multikulturālisma un migrācijas duālā rakstura iezīmēšanu.

Pilsoniskās izglītības saturs un apguve nav tieši saistīta ar konkrētām prasmēm, kā tas ir eksaktajās zinātnēs. Pilsoniskās izglītības kontekstā mazāk var runāt par specifisku zināšanu vai prasmju apguvi, lielāku uzsvāru liekot uz kompetencēm, īpašu lomu piešķirot uzvedību ietekmējošām attieksmēm.

Raksturojot pilsoniskās izglītības saturu un pilsoniskās vērtības, jāņem vērā vairāki faktori. Salīdzinoši aplūkojot un analizējot dažādas sabiedrības, jāapzinās, ka katrā valstī ir atšķirīgas kultūrvēsturiskās tradīcijas un politiskie (policy) uzstādījumi, no kuriem arī izriet tas, kāda ir pilsoniskās izglītības pieeja. M. Sazerlanda (*Margaret Sutherland*) (Sutherland, 2002) definē četras pilsoniskās izglītības pieejas: 1) kopš 19. gs. veidoto Francijas pieeju, kuras saturs mūsdienās tiek transformēts. Tās galvenā iezīme ir patriotisma sludināšana; 2) Anglijā pašreiz realizēto pieeju, kurai raksturīgas radikālas izmaiņas, atkāpjoties no tradicionālās politikas un sevišķu nozīmi nepiešķirot patriotisma jēdzienam; 3) bijušajās sociālisma valstīs iezīmējamā pieeja, kurai raksturīga pilsoniskās izglītības politikas maiņa; 4) Eiropas pilsoniskā izglītības pieeja, kurā dominējošā loma tiek piešķirta aktīvai pilsoniskai (active citizenship) attieksmei (Sutherland, 2014).

Eiropas pilsoniskās izglītības pieejas raksturojums sniegts Mūžizglītības memorandā (A Memorandum on Lifelong Learning, 2000), kurā tiek norādīts, ka mūžizglītības mērķis līdzās nodarbinātības veicināšanai ir aktīva pilsoniska attieksme ar mērķi iegūt jaunas pilsoniskās kompetences, lai varētu sniegt ieguldījumu savā un sabiedrības kopējā ekonomiskajā un sociālajā dzīvē. Tas nozīmē, ka aktuāla ir pilsoņa loma ne tikai personīgā, bet arī kopējā sabiedrības labuma sniegšanā.

Pāreja no industrializācijas laikmeta uz tehnoloģiju laikmetu un pēc tam uz informācijas laikmetu ir radījusi vairākus aspektus, kas ieņēmuši nozīmīgu vietu pilsoniskās izglītības saturā.

Straujā informācijas tehnoloģiju un sociālo mediju attīstība ir ietekmējusi ne vien uzņēmējdarbību, bet arī pilsoniskās izglītības saturu. Globalizācija ir aptvērusi gan reālo, gan virtuālo pasauli. Nozīmīga loma

mūsdienu cilvēka ikdienā ir jaunajiem sociālajiem medijiem, ko var definēt kā vidi, kurā notiek dažādas informācijas apmaiņa, veidots un ietekmēts sabiedrības uzskats, kultivēti dzīvesveida šabloni un veicināta dažādu kustību attīstība. Viltus ziņas (fake news), sociālo mediju troļļi (social media trolling), vardarbīgais ekstrēmisms (violent extremism) ir aspekti, ar ko ir jārēķinās un kas ir jāatpazīst, lietojot sociālos medijus mūsdienās.

Globālās finansiāli ekonomiskās krīzes sekas un teroristu uzbrukumi Eiropā jāizceļ kā nozīmīgi kontekstuālie faktori, kas ietekmē pilsoniskās attieksmes un rīcību pēdējos 5-10 gados.

Pārdomāta resursu izmantošana un dabas saudzēšana ir ilgtspējīgas attīstības atslēga. Klimata izmaiņas lielākā vai mazākā mērā skārušas gandrīz visus pasaules iedzīvotājus. Klimata izmaiņu cēloņi – nepārdomāta atkritumu utilizācija, izmeši, zemes resursu nelietderīga izmantošana, piesārņotība, globālā sasilšana, izmaiņas florā un faunā, pārāpdzīvotība un globālas vīrusinfekcijas (Zika vīruss, cūku mēris, putnu gripa utml.) – ir tikai nedaudzī aspekti, kas ietekmē cilvēku ikdienu un paradumus.

Latvija nav izolēta valsts. Gluži pretēji – Latvija ir globalizētās pasaules daļa, kas piedzīvo līdzvērtīgus izaicinājumus un iespējas kā pārējā pasaule. Līdzīgi kā Lietuvā un Igaunijā, arī Latvijā tuvojas valsts simtgades svinības 2018. gadā, kas veicinās lielāku piederības apziņu savas valsts iedzīvotājos. Latvija sagaidīs simtgadi kā valsts, kas, no vienas puses, kopš 1991. gada ir izdarījusi vairākus svarīgus mājas darbus, iekļaujoties eiroatlantiskajā drošības, ekonomikas, monetārajā un vērtību telpā, bet, no otras puses, turpina cīņu ar ēnu ekonomiku, korupciju, kā arī mēģina reformēt izglītības un veselības sistēmas. Latvijai kā ES un NATO valsti ilgtermiņā ietekmēs gan attiecību veidošana ar Lielbritāniju pēc Brexit, gan ar Krieviju, kas apdraud Rietumu vērtības.

Starptautiskā izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, IEA) darbojas kopš 1958. gada, realizējot starptautiski salīdzināmus pētījumus (large-scale international surveys). IEA pirmo pētījuma ciklu pilsoniskajā izglītībā organizēja 1971. gadā, kad sešu priekšmetu pētījumā starp dabaszinātnēm, lasītprasmi, literatūru, angļu un franču valodu kā svešvalodām tika iekļauta arī pilsoniskā izglītība. Minētais lēmums tika pamatots, norādot, ka zināšanas un attieksmes pilsoniskās izglītības jomā ir tikpat svarīgas kā zināšanas un prasmes matemātikā un svešvalodās (Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016).

Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma (International Civic and Citizenship Study – ICCS) otrais pētījuma cikls, kurā piedalījās arī Latvija, notika 1999. gadā (toreiz pētījuma saīsinājums CivEd), trešais – 2009. gadā, pēdējā pētījuma cikla – ICCS 2016 – dati tika vākti 2016. gadā. ICCS ir plašākais pilsoniskās izglītības pētījums pasaulē un sniedz iespēju longitudināli salīdzināt pilsoniskās izglītības tendences starptautiskajā, reģionālajā un lokālajā griezumā. Pētījumā iegūtie dati ir reprezentatīvi un attiecināmi uz visu ģenerālkopu, t.i. uz visiem attiecīgā vecuma skolēniem pētījuma dalībvalstīs.

ICCS mērķis ir izpētīt, cik lielā mērā pētījuma dalībvalstu jaunieši ir sagatavoti uzņemties dažādas pilsoniskās lomas 21. gadsimtā. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, ar testa palīdzību tiek mērītas skolēnu kognitīvās zināšanas, pētīta pilsoniskās izglītības kompetence un konceptuālā izpratne, kā arī pamatotas un skaidrotas skolēnu pilsoniskās darbības.

ICCS 2016 pētījumā piedalījās 23 valstis, tajā skaitā arī Latvija.

ICCS 2016 pētījumu, tāpat kā iepriekšējos pilsoniskās izglītības pētījumus 1999. un 2009. gadā, veica Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūta pētnieki.

Atlasot pētījuma rezultātus pirmajai ICCS 2016 rezultātu publikācijai, ņemām vērā, ka mūsdienās par faktiem un notikumiem daudz svarīgāka ir kontekstuālā informācija, kas palīdz rast skaidrojumu un meklēt cēloņus bezkaislīgiem cipariem un faktiem. Šajā publikācijā tiek atspoguļoti pirmie, pēc pētnieku domām, būtiskākie ICCS 2016 pētījuma rezultāti, kas ietver reprezentatīvas izlases datu analīzi par 8. klašu skolēnu un viņu skolotāju pilsoniskajām kompetencēm. Plašāku informāciju par pētījumu var iegūt lejuplādējot starptautisko ICCS 2016 pētījuma ietvarstruktūru: http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/IEA_ICCS_2016-Framework.pdf

Pirmo Starptautiskās pilsoniskās izglītības pētījuma rezultātu pārskatā „Pilsoniskā izglītība: problēmas un izaicinājumi” galvenais fokuss tiek vērsts uz Baltijas jūras reģiona demokrātiskajām valstīm kā pretmetu izmantojot Krieviju, kura ārēji tiek pozicionēta kā demokrātiska, bet realitātē ir autoritāra valsts.

Sirsniņu paldies par ieguldīto laiku Izglītības pētniecības institūta pētnieku vārdā sakām ICCS 2016 pētījuma respondentiem Latvijā – 147 skolām un viņu direktoriem, 3224 skolēniem, 1946 skolotājiem, kā arī 147 pētījuma koordinatoriem un testēšanas administratoriem skolās. Bez Jūsu līdzdalības šis pētījums nebūtu iespējams. Miļš paldies!

ICCS 2016 pētījuma apraksts

ICCS mērķis ir izpētīt, cik lielā mērā pētījuma dalībvalstu jaunieši ir gatavi uzņemties dažādas pilsoniskās lomas, kas raksturīgas 21. gadsmita otrajai desmitgadei. ICCS 2016 pētījums ir ICCS 2009 pētījuma turpinājums. Lai sasniegtu mērķi, tiek pētīta skolēnu konceptuālā izpratne, zināšanas un prasmes pilsoniskās izglītības jomā. Pētījumā tiek vākti un analizēti dati arī par skolēnu vērtību izpratni, pilsonisko aktivitāti un uzvedību, nostāju un attieksmēm saistībā ar pilsoniskumu un pilsonisko izglītību. Kontekstuālo datu (ģimenes sociālekonomiskais stāvoklis, izglītība, apstākļi klasē un skolā u.c.) apkopojums palīdz izskaidrot atšķirības skolēnu sasniegumos (Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016).

ICCS 2009 pētījuma dizains un rezultāti tika izmantoti kā vadlīnijas nākamajam pētījuma ciklam. ICCS 2009 pētījumā piedalījās 38 pasaules valstu aptuveni 5300 skolas, vairāk kā 140 000 8. klašu skolēni un 62 000 skolotāji. Specifiski interesējošie jautājumi tika iekļauti Reģionālajās aptaujās Eiropā, Āzijā un Latīņamerikā. Reģionālie jautājumi atklāja pieaugošo globalizācijas ietekmi, izmaiņas demokrātijas un pilsoniskuma apziņā. Jāatzīmē, ka šajā publikācijā Eiropas Moduļa rezultāti netiek aplūkoti.

Kopā ICCS 2016 pētījumā piedalījās 23 valstis. Mazais dalībvalstu skaits, salīdzinot ar ICCS 2009 pētījumu, kurā piedalījās 38 valstis, ir skaidrojams ar finansiālajām grūtībām segt dalībmaksu un nodrošināt pētījuma norisi valstī. Zināmā mērā to var skaidrot kā vienu no globālās finanšu krīzes sekām.

Galvenais ICCS 2016 uzdevums ir veikt skolēnu pilsonisko zināšanu un līdzdalības monitoringu, salīdzinot ICCS 2016 un 2009 datus septiņu gadu griezumā. Analizējot pētījuma datus, tiks iezīmēti jauni pētījuma virzieni, kas varētu palīdzēt uzlabot skolēnu un skolotāju pilsoniskās kompetences līmeni, skolēnu pilsonisko ilgtspējību, sociālo līdzdalību skolā, kā arī sociālo mediju izmantošanu dažādām pilsoniskajām aktivitātēm.

Pētījuma dalībvalstu konteksts

Analizējot ICCS 2016 pētījuma datus, tika ņemta vērā katras konkrētās valsts izglītības sistēma un atsevišķi nacionālā kontekstuālajiem raksturlielumi.

Starp ICCS 2016 dalībvalstīm mazākās iedzīvotāju skaita ziņā ir Malta, Slovēnija, Latvija un Igaunija (1.1. tabula). Pusē no pētījuma dalībvalstīm iedzīvotāju skaits svārstās no viena līdz desmit miljoniem. Divās valstīs (Meksikā un Krievijā) iedzīvotāju skaits pārsniedz 100 miljonus cilvēku. Septiņu gadu laikā kopš iepriekšējā ICCS pētījuma 2009. gadā visās dalībvalstīs, izņemot Luksemburgu un Lietuvu, iedzīvotāju skaits ir samazinājies.

Iedzīvotāju attīstības indeksa (Human Development Index) 2016. gada rezultāti rāda, ka ICCS 2016 dalībvalstīs ir augsts vai ļoti augsts attīstības indekss. Skandināvijas valstis (Norvēģija un Dānija), kā arī Vācijas Vestfālenes apgabals ir ar augstāko iedzīvotāju attīstības indeksu, bet zemākais ir Latīņamerikas valstīs. Kopš ICCS 2009 pētījuma veikšanas ICCS dalībvalstu rezultāti Iedzīvotāju attīstības indeksa rādītājos būtiski nav mainījušies.

Savukārt salīdzinot ICCS pētījuma dalībvalstu datus par iekšzemes kopproduktu (IKP) uz vienu iedzīvotāju (USD) pēc paritātes indeksa, augstākie rādītāji ir Norvēģijai, Honkongai un Taivānai (Ķīna), savukārt zemākais IKP – Peru un Bulgārijai.

1.1. tabula.

ICCS 2016 pētījuma dalībvalstu demogrāfiskie un ekonomiskie rādītāji: iedzīvotāju skaits,
 Iedzīvotāju attīstības indekss un Iekšzemes kopprodukts

Valsts	Iedzīvotāju skaits (tūks.)	Iedzīvotāju attīstības indekss			Iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju (USD)
		vērtība	vieta	kategorija	
Beļģija (Fl)	6 477,80 ¹	0,896	22	ļoti augsta	41 138
Bulgārija	7 177,99	0,794	56	augsta	16 956
Čīle	17 948,14	0,847	38	ļoti augsta	22 145
Taivāna	23 464,79	0,882	21	ļoti augsta	47 800
Kolumbija	48 228,70	0,727	95	augsta	12 988
Horvātija	4 203,6	0,827	45	ļoti augsta	20 430
Dānija	5 683,48	0,925	5	ļoti augsta	43 415
Dominikāna	10 528,39	0,722	99	augsta	13 375
Igaunija	1 314,61	0,865	30	ļoti augsta	26 930
Somija	5 479,53	0,895	23	ļoti augsta	38 643
Hongkonga	7 305,70	0,917	12	ļoti augsta	53 380
Itālija	60 730,58	0,887	26	ļoti augsta	33 587
Koreja	50 617,04	0,901	18	ļoti augsta	34 387
Latvija	1 977,53	0,830	44	ļoti augsta	22 628
Lietuva	2 904,91	0,848	37	ļoti augsta	26 397
Malta	431,87	0,856	33	ļoti augsta	28 822
Meksika	127 017,22	0,762	77	augsta	16 502
Nīderlande	16 939,92	0,924	7	ļoti augsta	46 374
Norvēģija	5 190,24	0,949	1	ļoti augsta	64 451
Peru	31 376,67	0,740	87	augsta	11 672
Krievija	144 096,87	0,804	49	ļoti augsta	23 895
Slovēnija	2 063,53	0,890	25	ļoti augsta	28 942
Zviedrija	9 799,19	0,913	14	ļoti augsta	45 296

¹ Avots: <http://statbel.fgov.be/nl/statistiekenn/cijfers/bevolking/>

² Dati par Beļģiju kopā

Gandrīz visās ICCS 2016 dalībvalstīs vecums, no kura ir atļauts balsot vēlēšanās, ir 18 gadi. Izņēmumi ir Taivāna un Koreja, kur balsošana ir atļauta, sasniedzot attiecīgi 20 un 19 gadus (1.2. tabula). Beļģijā, Dominikānā un Peru dalība vēlēšanās ir obligāta, pārējās ICCS 2016 dalībvalstīs tā ir brīvprātīga. Pēdējās vēlēšanās mazāk kā puse no balsstiesīgajiem vēletājiem piedalījies Čīlē (49,3%) un Meksikā (47,7%), savukārt augstākā vēletāju aktivitāte ir bijusi Maltā (93%) un Beļģijā (92,5%). Jāatzīmē, ka Beļģijā dalība vēlēšanās ir obligāts pasākums. Salīdzinot Baltijas jūras reģiona demokrātiskās valstis, lielākā vēletāju aktivitāte pēdējo vēlēšanu laikā ir bijusi Dānijā (85,9%) un Zviedrijā (85,8%), bet zemākā Lietuvā (52,9%).

Vismazākais politisko partiju skaits parlamentā ir Maltā (divas partijas), Krievijā (četras partijas) un Taivānā (piecas partijas). 6-10 partijas parlamentā pārstāvētas ir sešpadsmit valstīs, vairāk kā 10 partijas parlamentā ir trīs valstīs, 11 partijas – Nīderlandē, 14 partijas – Kolumbijā un Honkongā.

Parlamentos skaitliskā izteiksmē dzimumvienlīdzība gandrīz līdzsvarā ir divās valstīs – Beļģijā un Zviedrijā, kur 44% no parlamenta deputātiem ir sievietes. Zemākais sieviešu īpatsvars parlamentā ir Krievijā (14%), Maltā (14%), Horvātijā (15%), Honkongā (16%) un Čīlē (16%). Latviju arī var pieskaitīt pie valstu grupas, kurā ir zems sieviešu īpatsvars parlamentā – 19%, bet kaimiņvalstīs Igaunijā un Lietuvā tas ir nedaudz augstāks – 24%.

1.2. tabula.

ICCS 2016 pētījuma dalībvalstu iedzīvotāju vēlēšanu raksturojums

Valsts	Atļautais balsošanas vecums	Obligāta piedalīšanās vēlēšanās (Jā / Nē)	Vēlētāju aktivitāte pēdējās vēlēšanās (% vēlēšanu gads)	Politisko partiju skaits parlamentā	Sieviešu īpatsvars parlamentā (%)
Beļģija (Fl)	18	Jā	92,5 (2014)	7	44
Bulgārija	18	Nē	54,1 (2014)	8	20
Čīle	18	Nē	49,3 (2013)	8	16
Taivāna	20	Nē	66,0 (2016)	5	38
Kolumbija	18	Nē	43,6 (2014)	14	19
Horvātija	18	Nē	60,8 (2015)	9	15
Dānija	18	Nē	85,9 (2015)	9	37
Dominikāna	18	Jā	69,6 (2016)	10	27
Igaunija	18	Nē	64,2 (2015)	6	24
Somija	18	Nē	70,1 (2015)	9	42
Hongkonga	18	Nē	58,0 (2012)	14	16
Itālija	18	Nē	75,2 (2013)	7	31
Koreja	19	Nē	58,0 (2016)	5	17
Latvija	18	Nē	58,9 (2014)	6	19
Lietuva	18	Nē	52,9 (2012)	8	24
Malta	18	Nē	93,0 (2013)	2	14
Meksika	18	Jā	47,7 (2015)	9	42
Nīderlande	18	Nē	74,6 (2012)	11	39
Norvēģija	18	Nē	78,2 (2013)	8	40
Peru	18	Jā	82,0 (2016)	6	28
Krievija	18	Nē	60,1 (2011)	4	14
Slovēnija	18	Nē	51,7 (2014)	8	37
Zviedrija	18	Nē	85,8 (2014)	8	44

Nozīmīgs kontekstuālais rādītājs ir arī ICCS 2016 dalībvalstu skolotāju uzskats par to, kas ir svarīgākie pilsoniskās izglītības mērķi (1.3. tabula). Šīs atbildes netieši norāda uz skolotāju izglītības un tālākizglītības pilsoniskās izglītības kvalitāti, kā arī netieši raksturo sabiedrības un skolēnu pilsonisko attieksmju tendences un atbildes par pilsoniskās izglītības mācību saturu (1.4. tabula).

Rezultāti rāda, ka kopumā ICCS 2016 dalībvalstīs vislielāko vērību skolotāji piešķir kritiskās un patstāvīgās domāšanas veicināšanai (61%), tāpat skolotājiem ir nozīmīgi sniegt skolēniem zināšanas par pilsoņu tiesībām un pienākumiem (55%) un sekmēt cieņu pret dabu un tās aizsardzību (51%). Latvijas skolotāji, kuri piedalījās ICCS 2016 pētījumā, par būtiskiem uzskata tos pašus jautājumus. Vismazāko vērību mācību procesā skolotāji Latvijā pievērš skolēnu sagatavošanai aktīvai pilsoniskai līdzdalībai (8%) un rasisma mazināšanai (12%). Latvijas skolotāji minētos divus aspektus norādījuši kā mazsvarīgus pilsoniskās izglītības mērķus. Jāatzīmē, ka tie ir statistiski nozīmīgi zemāki nekā vidēji visās ICCS 2016 dalībvalstīs.

Salīdzinot Baltijas jūras demokrātisko valstu skolotāju pilsoniskā satura prioritārās tēmas, jāatzīmē, ka nozīmīga skolotājiem šķiet kritiskās un patstāvīgās domāšanas veicināšana.

1.3. tabula.

ICCS 2016 pētījuma skolotāju svarīgākie pilsoniskās izglītības mērķi

Valsts	Sekmēt zināšanas par sociālajām, politiskajām un sabiedriskajām institūcijām	Sekmēt cieņu pret dabu un tās aizsardzību	Veicināt prasmi aizstāvēt savu viedokli	Attīstīt skolēnu spējas un zināšanas konfliktu risināšanā	Veicināt zināšanas par pilsoņu tiesībām un pienākumiem	Sniegt iespēju skolēniem aktīvi piedalīties vietējās pašvaldības dzīvē	Veicināt skolēnu kritisko un patstāvīgo domāšanu	Veicināt skolēnu līdzdalību skolas aktivitātēs	Atbalstīt efektīvas stratēģijas izveidi, lai mazinātu rasismu	Sagatavot skolēnu aktīvai politiskai līdzdalībai
Beļģija (FI)	19 (1,0) ▼	56 (1,3) △	42 (1,5) ▲	60 (1,5) ▲	27 (1,1) ▼	15 (0,8) ▽	62 (1,2)	22 (1,0)	16 (1,1) △	2 (0,4) ▽
Bulgārija	27 (1,7)	54 (1,9)	42 (1,6) ▲	44 (1,7)	50 (2,2) ▽	22 (1,5)	51 (2,0) ▽	40 (1,8) ▲	8 (1,2) ▽	7 (1,0)
Čīle	42 (1,9) ▲	39 (1,6) ▼	23 (1,7)	48 (2,1)	67 (1,9) ▲	32 (1,8) ▲	52 (1,9) ▽	20 (1,9)	7 (1,3) ▽	16 (1,4) △
Tāivāna	28 (1,0)	56 (1,3) △	6 (0,7) ▼	60 (1,1) ▲	51 (1,3) ▽	14 (0,8) ▽	65 (1,1) △	15 (0,7) ▽	5 (0,5) ▽	2 (0,3) ▽
Kolumbija	41 (2,3) ▲	53 (2,3)	15 (1,9) ▽	75 (2,0) ▲	61 (2,1) △	36 (1,7) ▲	39 (2,3) ▼	27 (2,2) △	11 (1,9)	25 (2,1) ▲
Horvātija	25 (1,3) ▽	50 (1,3)	30 (1,0) △	44 (1,2)	53 (1,1)	23 (0,9) △	59 (1,4)	16 (1,1) ▽	9 (0,6) ▽	5 (0,6) ▽
Dominikāna	55 (2,9) ▲	48 (3,1)	17 (2,3) ▽	46 (3,2)	81 (2,2) ▲	21 (1,9)	44 (2,9) ▼	17 (1,6) ▽	10 (1,3)	14 (2,2) △
Somija	19 (0,9) ▽	56 (1,8) △	15 (0,8) ▽	51 (1,1) △	30 (1,3) ▼	8 (0,6) ▼	82 (1,3) ▲	28 (0,9) △	15 (1,1) △	3 (0,4) ▽
Itālija	37 (1,3) △	48 (1,2) ▽	12 (0,8) ▽	32 (1,2) ▼	69 (1,2) ▲	15 (0,8) ▽	62 (1,2)	14 (0,9) ▽	18 (1,0) △	4 (0,5) ▽
Latvija	28 (1,1)	40 (1,3) ▼	31 (1,5) △	29 (1,4) ▼	53 (1,8)	12 (0,8) ▽	65 (1,6) △	41 (1,5) ▲	2 (0,3) ▼	11 (0,8) △
Lietuva	19 (1,0) ▼	64 (1,3) ▲	28 (1,1) △	49 (1,1)	45 (1,4) ▼	40 (1,2) ▲	67 (1,3) △	39 (1,4) ▲	8 (0,7) ▽	5 (0,5) ▽
Malta	19 (1,6) ▼	60 (1,7) △	16 (1,7) ▽	32 (2,0) ▼	57 (2,2)	22 (1,7)	66 (1,8) △	22 (1,5)	15 (1,6)	4 (0,8) ▽
Meksika	19 (1,5) ▼	46 (1,7) ▽	10 (1,2) ▼	66 (1,5) ▲	70 (1,5) ▲	26 (1,4) △	44 (2,0) ▼	16 (1,3) ▽	4 (0,5) ▽	9 (1,2)
Norvēģija	45 (2,3) ▲	39 (1,8) ▲	19 (1,3) ▽	44 (1,8)	36 (2,1) ▼	16 (1,2) ▽	74 (1,6) ▲	16 (1,4) ▽	19 (1,3) △	4 (0,6) ▽
Peru	31 (1,4)	59 (1,4) △	13 (1,2) ▽	38 (1,7) ▽	78 (1,2) ▲	21 (1,2)	50 (1,5) ▼	19 (1,4) ▽	11 (0,9)	14 (1,3) △
Slovēnija	25 (1,2) ▽	55 (1,2) △	31 (1,2) △	46 (1,1)	47 (1,4) ▽	17 (0,9) ▽	69 (1,1) △	22 (1,1)	11 (0,7)	3 (0,5) ▽
Zviedrija	19 (1,3) ▽	44 (1,3) ▽	13 (1,0) ▽	28 (1,4) ▼	64 (1,6) △	2 (0,5) ▼	80 (1,1) ▲	15 (1,2) ▽	38 (1,4) ▲	6 (0,8) ▽
Vidēji ICCS 2016	29 (0,4)	51 (0,4)	21 (0,3)	47 (0,4)	55 (0,4)	20 (0,3)	61 (0,4)	23 (0,3)	12 (0,3)	8 (0,3)

Skolēnu viedoklis par iespēju apgūt pilsonisko izglītību saturošas tēmas, īpaši izceļot interesi par ārpolitiku, ir saistošs raksturlielums, kas norāda uz progresīvu skolas vidi un skolotāju mācību satura izvēli, mācot pilsoniskās izglītības tēmas.

ICCS 2016 dalībvalstu skolēni, atbildot uz jautājumu par apgūto pilsoniskās izglītības saturu, norāda, ka visvairāk stundās ir apguvuši tēmas par dabas aizsardzību (81%), pilsoņu tiesību aizsardzību valstī (61%) un likumu izmaiņām un ieviešanu valsts līmenī (59%) (1.4. tabula). Pēc skolēnu sniegtajām atbildēm, vismazāk skolā mācībās ir apspriesti jautājumi par politisko situāciju citās valstīs (52%).

Salīdzinot Baltijas jūras reģiona valstu skolēnu atbildes par apgūtajām tēmām skolā, Zviedrijas skolēni visvairāk ir norādījuši, ka viņi daudz laika no mācību procesa ir mācījušies par pilsoņu balsošanas iespējām dažāda mēroga vēlēšanās (80%), likumdošanas izmaiņām (82%), dabas aizsardzību (84%) un ārpolitikas tēmām un notikumiem (75%). Līdzīgi rezultāti ir vērojami arī citu Skandināvijas valstu skolēnu atbildēs. Latvijas skolēnu atbildes ir līdzīgākas nevis Ziemeļvalstu, bet citu postsociālistisko valstu (Igaunija, Lietuva, Slovēnija u.c.) skolēnu viedoklim.

Zināmu satraukumu rada pētījumā konstatētais, ka skolēni Latvijā kā pilsoniskās izglītības satura pamattēmu izceļ dabas aizsardzību (84%), bet tēmas par balsošanu dažāda līmeņa vēlēšanās, likumdošanas procesu, problēmu risināšanu sabiedrībā, ārpolitikas jautājumus un ekonomiku kā nozīmīgus min tikai 40-50% jeb mazāk nekā puse aptaujāto skolēnu.

1.4. tabula.

Skolēnu novērtējums par apgūto pilsoniskās izglītības saturu skolā (%).

Valsts	Procentuālais sadalījums skolēnu atbildēm, kuri pauž uzskatu, ka ir daudz apguvuši no šādiem pilsoniskās izglītības tematiem:												Skolēnu novērtējums par pilsonisko jautājumu apgūšanu skolā
	Kā pilsoņi var balsot pašvaldības un parlamenta vēlēšanās	Kā valstī tiek ieviesti un mainīti likumi	Kā aizsargāt dabu (piemēram, taupot ūdeni vai šķirojot atkritumus)	Kā piedalīties vietējās sabiedrības problēmu risināšanā	Kā valstī tiek aizsargātas pilsoņu tiesības	Politiskie temati un notikumi citās valstīs	Kā darbojas ekonomika						
Beļģija (Fl)	50 ▼	41 ▼	85 △	39 ▼	36 ▼	50	66 △	46 ▼					
Bulgārija	64	53 ▽	84 △	57	55 ▽	40 ▼	45 ▼	48 ▽					
Čile	71 △	64 △	81	63 △	64 △	49 ▽	60 △	51 △					
Taivāna (Ķīna)	88 ▲	86 ▲	90 △	71 ▲	86 ▲	64 ▲	59 △	56 ▲					
Kolumbija	78 ▲	58	92 ▲	74 ▲	83 ▲	47 ▽	73 ▲	54 ▲					
Horvātija	69 △	61	91 ▲	60 △	67 △	52	36 ▼	50					
Dānija	61 ▽	73 ▲	61 ▼	42 ▼	56 ▽	67 ▲	68 ▲	49 ▽					
Dominikāna	73 △	69 △	84 △	74 ▲	81 ▲	60 △	73 ▲	56 ▲					
Igaunija	41 ▼	48 ▼	72 ▽	51 ▽	53 ▽	44 ▽	41 ▼	46 ▼					
Somija	57 ▽	40 ▼	85 △	41 ▼	45 ▼	42 ▼	31 ▼	45 ▼					
Itālija	70 △	68 △	85 △	54	71 △	64 ▲	70 ▲	52 △					
Latvija	44 ▼	47 ▼	84 △	43 ▼	43 ▼	43 ▽	51 ▽	47 ▼					
Lietuva	44 ▼	46 ▼	84 △	41 ▼	46 ▼	45 ▽	36 ▼	46 ▼					
Malta	55 ▽	46 ▼	81	51 ▽	63	44 ▽	50 ▽	48 ▽					
Meksika	72 △	69 ▲	85 △	73 ▲	78 ▲	48 ▽	68 ▲	53 ▲					
Nīderlande	44 ▼	37 ▼	66 ▼	35 ▼	34 ▼	53	64 △	44 ▼					
Norvēģija	65 △	42 ▼	69 ▼	45 ▼	46 ▼	56 △	47 ▼	48 ▽					
Peru	81 ▲	75 ▲	86 △	71 ▲	79 ▲	52	71 ▲	55 ▲					
Krievija	55 ▽	62 △	81	50 ▽	74 ▲	48 ▽	63 △	50					
Slovēnija	76 ▲	75 ▲	76 ▽	60 △	70 △	58 △	68 ▲	52 △					
Zviedrija	80 ▲	82 ▲	84 △	56 ▼	61 ▼	75 ▲	59 ▼	53 △					
Vidējais ICCS	64	59	81	55	61	52	57	50					

Fiksēta tendence, ka Latvijas skolēni gan skolās sarunās ar skolotājiem, gan mājās sarunās ar vecākiem ārpolitikas notikumus apspriež maz (1.5. tabula). Mazāk kā puse (47%) no Latvijas skolēniem atzīst, ka ģimenē pārrunā notikumus ārzemēs. Analizējot rezultātus pēc mācību valodas un urbanizācijas, jāuzsver, ka vairāk par ārpolitiku runā ģimenēs, kurās skolēni apmeklē skolas ar latviešu mācību valodu (49%) un mācās Rīgas skolās (49%).

1.5. tabula.

Latvijas skolēnu sarunas ar vecākiem par notikumiem ārzemēs pēc mācību valodas un urbanizācijas (%).

Sarunas ar vecākiem par notikumiem ārzemēs	
Latvijā vidēji	47%
Latviešu mācību valoda	49 %
Krievu mācību valoda	43 %
Rīga	49 %
Lielās pilsētas	45 %
Pilsētas	47%
Lauki	48 %

Pētījuma konteksta raksturlielumi

Ar pilsonisko izglītību saistīto skolēnu sasniegumu izpēte un indikatoru apzināšana jāveic, ņemot vērā konteksta ietekmi uz pilsoniskās izglītības kvalitāti. Uzturoties dažādās vidēs (mājās, skolā, klasē un sabiedrībā), jaunieši attīsta savu spriestspēju par pilsoniskajām lomām mūsdienu sabiedrībā. Tāpēc ir būtiski identificēt, kā 13-14 gadus vecu skolēnu zināšanu un uzvedību ietekmējošie rezultāti reflektē ar mainīgajiem konteksta raksturlielumiem vairāklīmeņu stuktūrā (ģimene, skola/klase, indivīds u.c.). ICCS 2016 pētījuma ievaros tiek definēti vairāki kontekstuālie raksturlielumi, kuri jāņem vērā, analizējot skolēnu pilsonisko zināšanu līmeni un skolēnu uzvedību ietekmējošās attieksmes:

- Plašākas sabiedrības konteksts. Šis līmenis aptver plašāku kontekstu, kurā darbojas izglītības sistēma, skolas un jauniešu ģimenes. Faktori var tikt identificēti lokālos, reģionālos un nacionālos līmeņos. Dažām valstīm augstākais līmenis var būt saistīts ar globālo līmeni, piemēram, Eiropas Savienības pilsoņa identitāti. Šajā līmenī tiek iekļauti un būtiska nozīme piešķirta arī jaunajiem sociālajiem medijiem un virtuālajām kopienām, kas sazinās ar interneta starpniecību;
- Skolas un klases konteksts. Šajā līmenī ietvertie faktori saistās ar apstākļiem, kā notiek mācības, kāda ir skolas kultūra un vispārīgā skolas vide;
- Vides mājās konteksts. Šajā līmenī ietverti ģimenes sociālekonomiskie apstākļi un ārpuskolas vide, kurā skolēns uzturas kopā ar saviem vienaudžiem;
- Individuālais konteksts. Šis līmenis ietver skolēna individuālās īpašības.

Tikpat nozīmīgi ir arī apstākļi un uzvedība, kuri ICCS 2016 pētījuma ietvaros tiek skaidroti šādi:

- priekšnoteikumi parāda skolēna mācīšanos, ar pilsonisko izglītības sapratni saistītos ieguvumus un uztveres nozīmi. Šie faktori attiecas uz noteiktu līmeni, bet, tos labi attīso, tie var tikt attiecināti uz augstāku līmeni. Piemēram, skolotāju pilsoniskās izglītības semināri attiecas arī uz vēsturiskiem faktoriem vai/un ietekmi uz nacionālā līmeņa politikas (*policy*) attīstību;
- darbības tiek saistītas ar pilsoniskās izglītības saturisko apguvi (zināšanas), izpratnes ieguvu, kompetencēm un attieksmēm.

Pilsoniskās izglītības rezultāts ICCS pētījuma kontekstā tiek definēts kā process, kura centrā ir skolēna rakstura īpašības, socializēšanās un mācīšanās (1.1. attēls). Bet kā kontekstuālie faktori, kas ietekmē skolēnu kognitīvos un uzvedību ietekmējošos mācīšanās rezultātus, tiek definēti dažādi telpas līmeņi, sākot no tuvākā – vides mājās – un attālinoties līdz valsts, reģiona un globālajiem vēstures, kultūras, politikas un izglītības notikumiem un to attīstības.

Pētnieciskie jautājumi

ICCS 2016 pētnieciskais fokuss ir vērsts uz skolēnu pilsoniskajām zināšanām, viņu vilšanos līdzdalībā, attieksmi pret dažādām pilsoniskajām jomām, kā arī šo jomu mācīšanās kontekstu. Daži no pētnieciskajiem jautājumiem ir līdzīgi ICCS 2009 pētījumā formulētajiem :

1. Kā pētījuma dalībvalstis ievieš pilsonisko izglītību?
2. Kā paplašināt un mainīt pētījuma valstu skolēnu zināšanas?
3. Cik lielā mērā skolēni iesaistās dažādās sabiedrības formās un kādi valstī esošie aspekti ar to ir saistīti?
4. Kādi ir pētījuma dalībvalstu skolēnu uzskati par būtiskiem modernās sabiedrības pilsoniskajiem jautājumiem un kā šie faktori iespaido viņu rīcību?
5. Kā pētījuma dalībvalstīs tiek organizēta pilsoniskās izglītības apguve un kā tas atspoguļojas skolēnu rezultātos?

Katrs iepriekš nosauktais vispārīgais jautājums ietver konkrētus pētnieciskos apakšjautājumus, kurus detalizētāk var aplūkot adresē: http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/IEA_ICCS_2016-Framework.pdf

Pētījuma izlase

Ievērojot iepriekšējā pētījuma pieredzi, arī ICCS 2016 pētījuma mērķgrupa ir 8. klašu (*target grade*) skolēni. Viņu vidējais vecums dalībvalstīs ir 14 gadi vai vairāk. Valstīs, kurās 8. klašu skolēniem ir mazāk par 14 gadiem, kā mērķgrupa tika izvēlēti 9. klašu skolēni (piemēram, Norvēģija).

Tāpat kā ICCS 2009 pētījumā, arī ICCS 2016 pētījumā skolotāju mērķgrupu veidoja tie skolotāji, kuri pasniedz stundas pētījuma izlases mērķgrupas skolēniem. 15 skolotāji pēc gadījuma metodes tika izraudzīti no katras izlases dalībvalsts.

Reģionālajās aptaujās Eiropā, Āzijā un Latīņamerikā tika iekļauti specifiski šīs valstu grupas interesējošie jautājumi. Valstu grupas tika veidotas pēc ģeogrāfiskās piederības un aptaujas jautājumu fokuss bija vērsts uz konkrēto reģionu interesējošajiem aspektiem.

Pētījuma izlases veidošana Latvijā. ICCS 2016 pētījumā veiktās procedūras, tāpat kā citos pētījuma ciklos, ir starptautiski noteiktas (Amadeo, Torney-Purta, Lehmann, Husfeldt, Nikolova, 2002; Schulz, Sibberns, 2004; Schulz, Fraillon, Ainley, Losito, Kerr, 2008, Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016), lai nodrošinātu reprezentatīvu datu iegūvi starptautiskajai rezultātu salīdzināšanai un analīzei.

Pētījumā starptautiski noteikts, ka mērķgrupa ir klase, kurā mācās visvairāk 14 gadus vecu skolēnu. Tāpēc Latvijā pētījuma veikšanai tika izvēlētas 8. klases, līdzīgi kā tas bija vairumā citu pētījuma dalībvalstu.

Līdzīgi kā ICCS 2009, arī ICCS 2016 pētījumā iesaistītie skolēni tika izvēlēti uz slāņiem balstītā divpakāpju izlasē, kur pirmajā izlases pakāpē izlases vienības bija skolas. Tās tika izvēlētas ar varbūtību, kas bija proporcionāla tajās esošajam astoto klašu skaitam. Pirms skolu izvēles tās tika sadalītas tiešajos un netiešajos slāņos. Sadalīšana tika veikta, lai būtu iespējama salīdzināšana starp dažādām grupām valstī, palielinot visu novērojumu precizitāti un ietverot visus slāņu skolēnus. Papildus pamatzlases skolām tika izvēlētas arī rezerves skolas, kas nepieciešamības gadījumā aizstātu tās skolas, kuras nevar vai negrib piedalīties pētījumā. Otrajā izlases pakāpē no izvēlētās skolas pēc nejaušības principa tika izvēlēta viena klase, ja to bija vairāk. (Drivdāle-Karuškina, Geske u.c., 2003)

Līdzīgi kā CivED 1999 un ICCS 2009 pētījumos, arī ICCS 2016, veidojot izlasi, Latvijas skolas tika sadalīta vairākos slāņos.

Slāņus (slāņu mainīgos) izvēlas, ņemot vērā nacionālās intereses. Vienā slānī jābūt vismaz divām skolām. Slāņos var iedalīt pēc reģioniem, urbanizācijas, sociāli ekonomiskā statusa, skolu tipa un skolu programmas. Tiešo slāņošanu veic, veidojot katra slāņa skolu sarakstus, proti, katram tiešajam slānim tiek veidota neatkarīga

izlase. Netiešo slāņošanu veic pirms izlases, kārtojot skolu sarakstu pēc slāņu mainīgā. Katra izlases skola var atrasties tikai vienā no slāņiem.

Tāpat kā ICCS 2009 pētījumā, arī ICCS 2016 tiešais slāņu mainīgais ir urbanizācija, netiešais slāņu mainīgais – valoda un skolas tips (1.6. tabula).

1.6. tabula.

Pētījuma dalībiskolu skaits Latvijā pēc urbanizācijas, mācību valodas un skolas tipa slāņiem

Slānis	Skolu skaits ICCS 2009	Skolu skaits ICCS 2016
Rīga	41	45
Lielās pilsētas (Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Ventspils)	25	28
Mazās pilsētas	39	36
Lauku skolas	45	38
Skolas ar latviešu mācību valodu	112	106
Skolas ar krievu mācību valodu	30	38
Skolas ar krievu un latviešu mācību valodu	9	3
Pamatskolas	37	36
Vidusskolas	91	88
Ģimnāzijas	23	23

Rezultātā ICCS 2016 pamatpētījuma mērķa grupā tika iekļauti 16 519 vispārizglītojošo skolu 8. klašu skolēni, neietverot 5% skolēnu, kas tika izslēgti no mērķgrupas, jo neatbilda izlases kritērijiem (piemēram, skolēni ar speciālām vajadzībām, skolēni, kuru mācību valoda nav ne latviešu, ne krievu). Pētījuma izlasē pēc minētās stratifikācijas metodes tika iekļautas 156 skolas (piedalījās 147 skolas) un vairāk nekā 3 000 8. klašu skolēnu (piedalījās 3224 skolēni). No katras izlases skolas pēc nejaušības principa tika izvēlēti vismaz 15 skolotāji, kuri pasniedza stundas astoto klašu skolēniem. Skolotāju izlasi veidoja nedaudz vairāk nekā 2000 skolotāji (piedalījās 1946 skolotāji). Pētījuma izlasē iekļauto direktoru skaits bija vienāds ar izlases skolu skaitu.

Pētījumā izmantoto galveno jēdzienu skaidrojums

ICCS 2016 pētījumā kā galvenie jēdzieni tiek nosaukti *kopiena, sabiedrība, pilsonība un pilsonisks*. Pētījumā lietotais jēdzienu skaidrojums sniegts zemāk.

Ar jēdzienu *kopiena* tiek saprasta cilvēku grupa, kuru vieno kopēja vēsture un vērtības, kas mēģina sasniegt kopējus mērķus un ir lojāli vienām un tām pašām vērtībām vai lietām. Pētījumā *līdzdalība kopienā* tiek definēta kā līdzdalība, kas balstās uz ārēji definētiem kritērijiem, kas tiek saistīti ar kopienas funkcijām (piemēram, tādām kā skolēnam skolas apmeklēšana), savukārt tās locekļi tiek definēti kā indivīdi, kuriem ir vienota pārliecība par savu līdzdalību politiskās, reliģiskās, filozofiskās vai sociālās jomās. Šajā kontekstā netiek izslēgts tas, ka var pastāvēt līmeņu dalījumi.

Jēdziens *sabiedrība* tiek definēts kā konkrētā ģeogrāfiskā teritorijā dzīvojoši cilvēki, kurus vieno kopēja kultūra, kas ietver un satur dažādas etniskās, konfesionālās vai citas kopienas. Sabiedrības dzīves veids ir noteikts kā nosacīta autonomija, neatkarība un pašpietiekamība.

Jēdzienam *pilsonība* pētījuma ietvaros ir sniegti divi skaidrojumi. 1. Pilsonība ir legītīms satuss, kas paredz, ka pilsonis ir legāli piederīgs valstij vai lielākai savienībai (piemēram, Eiropas Savienībai). 2. Fakts, kas nosaka indivīda līdzdalību vai līdzdalības trūkumu savā kopienā. Jēdziens *pilsonība*, tāpat kā jēdziens *aktīvā pilsonība*, ir plašs jēdziens, kas norāda uz dažādām līdzdalības pakāpēm.

Jēdziens *pilsonisks* attiecas uz jebkuru kopienu, kurā esošie indivīdi veido savstarpējās attiecības plašākā līmenī nekā ģimene. Jēdziens *pilsonisks* attiecas uz principiem, mehānismiem un lēmumu pieņemšanas procesiem, līdzdalību, pārvaldību un leģitīmu kopienas kontroli.

Pētījuma saturiskās jomas

ICCS 2016 pētījumā tiek izdalītas saturiskās jomas, kas ir saistītas ar kognitīvo uzvedību ietekmējošajām sfērām. Saturiski tiek izdalīti aspekti par pilsonisko sabiedrību un sistēmām, pilsoniskajiem principiem, pilsonisko līdzdalību un pilsoniskajām identitātēm. Savukārt kognitīvās jomas ietver zināšanas, spriestspēju un analīzi, bet attieksmes un iesaistīšanās tiek pētītas kā uzvedību ietekmējošās jomas. 1.6. tabulā sniegta skaitliska informācija, kas parāda jomām atbilstošo jautājumu skaitu skolēnu testā un aptaujā.

1.6. tabula.

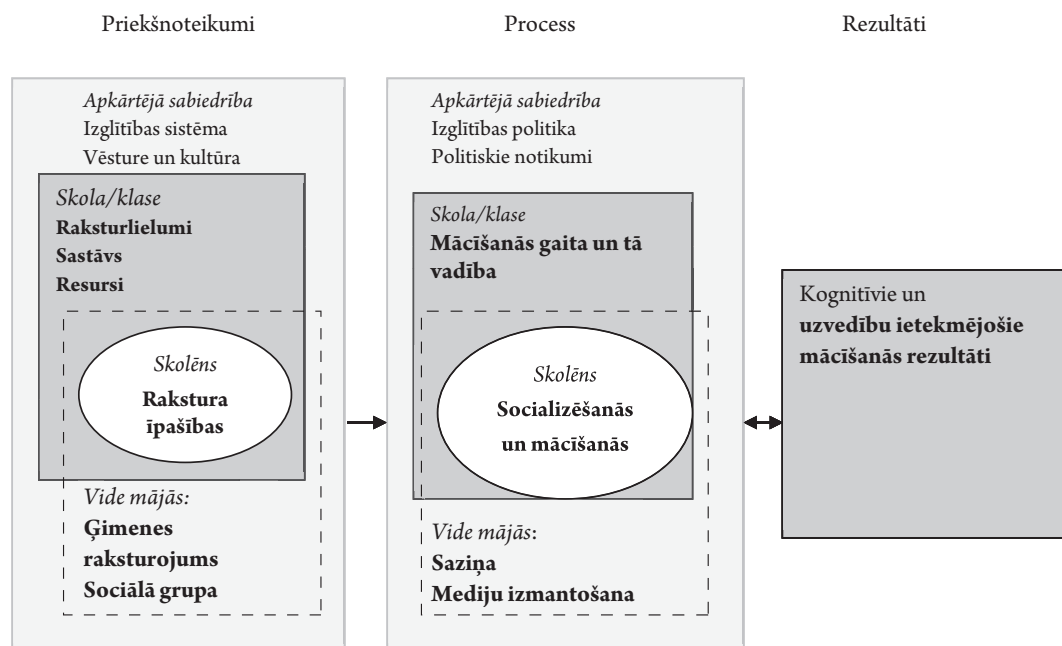
Kognitīvo, uzvedību ietekmējošo un saturisko jomu jautājumu skaits ICCS skolēnu testā un aptaujā

	Pilsoniskā sabiedrība un sistēmas	Pilsoniskie principi	Pilsoniskā līdzdalība	Pilsoniskās identitātes	Jautājumi kopā
Kognitīvās jomas					
Zināšanas	12	9	2	0	23
Spriestspēja un analīze	24	18	21	4	65
Kopā	36	27	21	4	88
Uzvedību ietekmējošās jomas					
Attieksmes	42	21	5	5	73
Iesaistīšanās	5	8	35	2	50
Attieksmes (Eiropas Moduļi)	21	22	6	9	58
Attieksmes (Latīņamerikas Moduļi)	11	35	16	8	70
Jautājumi kopā*	79	86	62	24	251

Piezīme: *tabulā nav iekļauti izvēles jautājumi

Saturiski iepriekšējos pētījuma ciklos aizsāktais ICCS 2016 ciklā ir izvērsts plašāk, piemēram, skaidrojums par ekonomikas izpratni pilsoniskajā aspektā un morāles lomu pilsoniskajā izglītībā. Palašot ICCS 2016 saturu, tika iekļautas vairākas līdz šim nepētītas jomas:

- Ilgtspējīga vide pilsoniskajā izglītībā. Vide vairākās sabiedrībās tiek definēta kā galvenā joma, diskutējot par tālāko politisko, sociālo un ekonomisko attīstību. Vides nozīme tiek akcentēta starptautiskajās diskusijās un deklarācijās, piemēram, UNESCO. Pēdējās desmitgadēs novērojams, ka daudzu valstu izglītības sistēmās pilsoniskās izglītības saturā palielinās uzsvars vides aizsardzībai un ilgtspējībai;
- Sociālā mijiedarbība jeb sociālā interakcija skolās. Ņemot vērā, ka izglītības saturā atrodami neformālie aspekti, kas paredz mācīšanos līdzdarbojoties un sociāli mijiedarbojoties skolā, ICCS 2016 pētījuma instrumentos iekļauti vairāki aspekti, kas saistīti ar savstarpējām attiecībām skolā, iekļaujot jautājumus par konfliktu risināšanu, verbālo un fizisko aizskaršanu (bullings);
- Jaunu sociālo mediju izmantošana pilsoniskajai līdzdalībai. Ar jēdzienu „jauni sociālie mediji” ICCS pētījuma ietvaros tiek saprasta tiešsaistes sociālo tīklu un rīku „kolekcionēšana” internetā (piemēram, Draugiem.lv, Twitter, Facebook, YouTube) un kopīga satura saišu veidošana (piemēram, Wikis, blogi, diskusiju forumi), ko cilvēki izmanto, lai sociāli mijiedarbotos un izpatītu saturu noteiktām cilvēku grupām. Pieaugot pierādījumiem par jauno sociālo mediju nozīmīgumu jauniešu vidū, ICCS 2016 pētījumā skaidrota jauno sociālo mediju nozīme pilsoniskajā līdzdalībā un aktivitātēs. (Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016).

1.1. attēls.

Pilsoniskās izglītības mācīšanās rezultātu attīstības konteksts

Pētījuma konteksta raksturlielumu sistēma

1.7. tabulā tiek parādīti instrumenti, ar kuru palīdzību var izmērīt ICCS konteksta ietvara dažādu līmeņu (valsts, skolas/klases, skolēna, vides mājās) mainīgos lielumus. Visus mainīgos lielumus var sagrupēt kā priekšnoteikumu, procesa un rezultātu mainīgos.

1.7. tabula.

Dažādu līmeņu konteksta raksturlielumu un skolēnu sasniegumu mērīšana ICCS pētījumā (piemēri)

Līmenis	Priekšnoteikumi	Process	Rezultāti
Valsts	Nacionālā konteksta aptauja un citi avoti: Demokrātijas vēsture Izglītības struktūra	Nacionālā konteksta aptauja un citi avoti: Plānotais mācību saturs Politiskā attīstība	
Skola/klase	Skolēnu aptauja un Skolotāja aptauja: Skolas raksturojums Resursi	Skolēnu aptauja un Skolotāja aptauja: Īstenojamais mācību saturs Politika un ierastā kārtība	Skolēnu tests un Skolēnu aptauja: Testa rezultāti
Skolēns	Skolēnu aptauja: Dzimums Vecums	Skolēnu aptauja: Pilsoniskā satura mācīšanās Praktiskās nodarbības	Skolēnu attieksmes Skolēnu iesaiste pilsoniskās aktivitātēs
Vide mājās	Skolēnu aptauja: Vecāku sociālekonomiskais statuss Tautība Valoda Izcelsmes valsts	Skolēnu aptauja: Komunikācija ģimenē Komunikācija ar vienaudžiem Mediju informācija	

Avots: Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016

Pētījuma instrumenti

ICCS pētījumā izmantotie instrumenti ļauj iegūt dažādus rezultātīvos rādītājus un kontekstuālos mainīgos lielumus. Ņemot vērā pilsoniskās izglītības pētījuma saturiski plašās interešu jomas, rezultatīvie mainīgie lielumi tiek mērīti ar kognitīvo testu materiāliem un skolēnu aptaujām. Kontekstuālie dati tiek vākti ar skolēnu, skolotāju un skolu, kā arī nacionālā konteksta aptauju palīdzību. Kontekstuālie dati tiek vāki ar mērķi rast papildus skaidrojumu atšķirīgajām mainīgo lielumu variācijām.

Plānotais laiks respondentu atbildēm uz testa un aptauju jautājumiem skolās svārstās no 30 līdz 45 minūtēm (1.8.tabula). Nacionālā konteksta aptaujai laiks netiek limitēts. Instrumentus, kas paredzēti skolēnu sasniegumu mērīšanai pilsoniskajā izglītībā, var iedalīt trīs daļās – starptautiskajā, reģionālajā un nacionālajā līmenī. Jāatzīmē, ka papildus datu ieguvei katra ICCS dalībvalsts Reģionālajā modulī varēja iekļaut nacionālā līmeņa jautājumus.

Pētījuma instrumenti, kas tika izmantoti datu savākšanai:

- Starptautiskais kognitīvo zināšanu pārbaudes tests – satur jautājumus, kas mēra skolēnu pilsoniskās zināšanas, spēju analizēt un paskaidrot iemeslus;
- Skolēnu aptaujā iekļauti jautājumi, ar kuru palīdzību tiek mērīti skolēnu konteksta mainīgie lielumi un skolēnu uztvere;
- Reģionālais skolēnu instruments satur aptaujas tipa jautājumus. Šie instrumenti ir administrējami vienīgi Eiropas un Latīņamerikas dalībvalstīs. Šajā publikācijā Eiropas Moduļa rezultāti nav iekļauti;
- Skolotāju aptauja domāta izlases skolotājiem, kuri pasniedz stundas mērķgrupas skolēniem. Aptauja satur vispārīgus jautājumus par profesonālo pieredzi, kā arī skolotāju uztveri attiecībā uz pilsoniskās izglītības aspektiem un spēju reprezentēt savu skolu;
- Skolas aptauju aizpilda skolas direktori. Tā ir vērsta uz informācijas iegūšanu par skolas raksturīpašībām, ar pilsonisko izglītību saistītiem skolas līmeņa mainīgajiem lielumiem. Ir valstis, kurās skolotāju un skolas aptauju tiek piedāvāts aizpildīt tiešsaistē;
- Nacionālā konteksta aptauju aizpilda tiešsaistē nacionālā pētījuma eksperti, tā ir veidota ar mērķi iegūt informāciju par izglītības sistēmas stuktūru, pilsoniskās izglītības statusu un vietu valsts mācību saturā un pēdējā laika notikumiem. Nacionālā konteksta aptauja tiek izmantota kā informācijas ieguves avots par konkrētu valsti un tās izglītības sistēmu. Nacionālā konteksta aptauja tiek izmantota rezultātu interpretācijā.

Skolēnu aptaujas un tests Latvijā tika lokalizēts un tulkots divās valodās – krievu un latviešu, skolotāju un skolu aptauja – latviešu valodā, savukārt nacionālā konteksta aptauja tika aizpildīta angļu valodā.

Plānotais laiks respondentu atbildēm uz testa un aptauju jautājumiem skolās svārstās no 30 līdz 45 minūtēm (1.8.tabula). Nacionālā konteksta aptaujai laiks netiek limitēts. Instrumentus, kas paredzēti skolēnu sasniegumu mērīšanai pilsoniskajā izglītībā, var iedalīt trīs daļās – starptautiskajā, reģionālajā un nacionālajā līmenī. Jāatzīmē, ka papildus datu ieguvei katra ICCS dalībvalsts Reģionālajā modulī varēja iekļaut nacionālā līmeņa jautājumus.

1.8. tabula.

ICCS pētījuma instrumenti – testēšanas materiāli

Pētījuma instruments	Aizpildīšanas laiks	Respondents
Skolēnu tests	45 minūtes	skolēns
Skolēnu aptauja	40 minūtes	skolēns
Skolotāju aptauja	~ 30 minūtes	skolotājs
Skolas aptauja	~ 30 minūtes	skolas direktors
Nacionālā konteksta aptauja	Nav noteikts	ICCS 2009 pētījuma nacionālā centra pētnieki

Visus pētījuma instrumentos esošos jautājumus var iedalīt no jauna veidotajos jautājumos un jautājumos, kas tika izmantoti 2009. gadā (1.9. tabula).

1.9. tabula.

ICCS 2016 pētījuma instrumentos no jauna iekļauto un ICCS 2009 pētījuma jautājumu skaits un procentuālais sadalījums.

Pētījuma instruments	ICCS 2009 jautājumi	ICCS 2016 jautājumi	Jautājumi kopā
Skolēnu tests	42 (48%)	46 (52%)	88
Skolēnu aptauja	115 (64%)	64 (36%)	179
Skolotāju aptauja	49 (66%)	25 (34%)	74
Skolas aptauja	57 (54%)	49 (46%)	106

Skolēnu, skolotāju un skolas aptaujās ir iekļauts liels skaits jautājumu no iepriekšējā cikla - ICCS 2009. Lai nodrošinātu iespējamību rezultātus salīdzināt, ICCS 2009 pētījuma jautājumi stilistiski ICCS 2016 pētījumā netiek mainīti vai interpretēti. No jauna izveidoti skolēnu testā un skolas aptaujās ir gandrīz puse no visiem jautājumiem. Skolēnu un skolotāju aptaujā no jauna veidoti un iekļauti ir apmēram divas trešdaļas no visas jautājumu kopas.

Pētījuma instrumentu jautājumu tipi

ICCS 2016 pētījuma instrumentos (aptaujās, testos) iekļauti dažādi jautājumu tipi. Tas tiek darīts ar mērķi novērtēt respondentu kognitīvos, uzvedību novērtējošos vai kontekstuālos faktoros.

Tāpat kā ICCS 2009, arī ICCS 2016 pētījumā skolēnu, skolotāju un skolu aptaujās tika iekļauti vairāki jautājumu tipi:

- *Likerta skala (the Likert-type)*. Katram jautājumam parasti ir noteiktas četras atbildes skalā, piemēram, (1) „pilnīgi piekrītu”, (2) „piekrītu”, (3) „nepiekrītu”, (4) „pilnīgi nepiekrītu”. Atbildes var tikt sniegtas arī biežuma („nekad”, „reti”, „dažreiz”, „bieži”) vai citās skalās;
- *Vairāku atbilžu izvēle (the Multiple Choice Question)*. Respondentiem ir lūgts izvēlēties vairākas atbildes, kuras, viņuprāt, ir svarīgākās;
- *Kategoriālās atbildes (Categorical Response Items)*. Respondenti izvēlas to vienu atbildi no diviem vai vairākiem atbilžu variantiem, kas viņiem atbilst visvairāk. Šāda tipa jautājumus vairumā gadījumu izmanto, lai noskaidrotu kontekstuālu informāciju (piemēram, dzimumu, vecumu, vecāku izglītības līmeni, grāmatu skaitu mājās, skolas statusu utt.);
- *Atvērte jautājumi (the Open Questions)*. Respondentiem tiek lūgts īsi atbildēt uz jautājumu. Šādi jautājumi tiek lietoti, lai noskaidrotu skolēnu vecāku nodarbošanos. Atbildes pētnieki vērtē, izmantojot starptautisko profesiju klasifikatoru ISCO – 08.

Kognitīvajā jeb zināšanu testā jautājumi tiek dalīti klāsteros, no kuriem daļa ir jautājumi, kas veidoti tieši ICCS 2016 pētījumam, bet daļa – paņemti no ICCS 2009 pētījuma. Atkārtoti iekļautie jautājumi valstīm, kas piedalījušās abos pētījuma ciklos (2009. un 2016. gadā), ļauj salīdzināt skolēnu zināšanu izaugsmi laikā no 2009. līdz 2016. gadam.

Skolēnu tests tika dalīts astoņos variantos. Katru variantu veidoja jautājumu klāsteru grupas, kas pēc noteiktas kārtības tika izvietoti testā. Katram skolēnam bija jāizpilda tikai viens testa variants. Ar testēšanas rezultātu komplikētas statistiskās apstrādes palīdzību, izmantojot Jautājuma atbildes teoriju (IRT – *the Item Response theory*), jautājumi tika kāroti vairākās skalās, kas atbilda pētījuma kontekstuālajiem raksturlielumiem. Tematiskajā grupā *Pilsoniskās zināšanas un sapratne* tika iekļauti jautājumi par pilsonisko sistēmu un sabiedrību, pilsoniskajiem principiem, pilsonisko līdzdalību, pilsoniskās idenitātes, kā arī divas kognitīvās

jomas: zināšanas, to pielietošana un pamatošana.

Lai varētu sniegt interpretāciju iegūtajiem skolēnu testa rezultātiem, ICCS pētījumā katram uzdevumam tika noteikta grūtības pakāpe punktos. ICCS pētījumā tiek definēti četri pilsoniskās izglītības kompetences līmeņi (1.10. tabula), kuri sniedz skolēna kompetences līmeņa vispārīgu aprakstu atkarībā no skolēna iegūtajiem punktiem testā. Augstākais ir A līmenis (virs 563 punktiem), tad seko B līmenis (479 – 562 punkti), C līmenis (395 – 478 punkti), D līmenis (311 – 394 punkti, tas nebija definēts ICCS 2009), kā arī līmenis “zem D” (nav sasniegti 311 punkti) (Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016).

1.10. tabula.

Pilsoniskās izglītības augstāko kompetences līmeņu apraksts

Līmenis, punkti	Apraksts
A līmenis, 563 punkti un vairāk	<p>Skolēni, kas ieguvuši 563 vai vairāk punktus, demonstrē prasmi saskatīt sakarības starp procesiem sociālajās un politiskajās organizācijās, to ietekmi, kā arī likumdošanas un institucionālos mehānismus to kontrolei. Viņi izsaka precīzus pieņēmumus par institucionālo politiku un pilsoņu darbību ieguvumiem, motivāciju un iespējamajiem rezultātiem. Jaunieši integrē, pamato un izvērtē testā aprakstītās situācijas, politiskos notikumus vai likumus, balstoties uz principiem, kas ir to pamatā. Skolēni demonstrē, ka labi pārzina starptautiskās ekonomiskās tendences un aktīvas pilsoniskās līdzdalības stratēģisko dabu.</p> <p>Skolēni, kas darbojas A līmenī, piemēram:</p> <ul style="list-style-type: none"> • atpazīst iespējamus ētiskā patērnieciskuma stratēģiskos mērķus; • ierosina mehānismus, saskaņā ar kuriem atklātas publiskas debātes un komunikācija var nākt par labu sabiedrībai; • izprot ieguvumus, kas saistīti ar starpkultūru izpratni sabiedrībā. • pamato tiesas varas atdalīšanu no parlamenta; • saista taisnīgas un vienlīdzīgas pārvaldes principu ar likumiem, kas attiecas uz politisko partiju finansu dotāciju atklāšanu; • izvērtē vienlīdzības un iekļaušanas politiku; • atpazīst galvenās brīvā tirgus ekonomikas un multinacionālu kompāniju iezīmes.
B līmenis, 479 – 562 punkti	<p>Šajā līmenī skolēni demonstrē, ka vispusīgi pārzina reprezentatīvas demokrātijas kā politiskās sistēmas jēdzienu. Viņi saskata veidus, kādos var izmantot institūcijas un likumus, lai aizsargātu un sekmētu sabiedrības vērtības un principus. Skolēni saskata pilsoņu kā vēlēšanu potenciālo lomu reprezentatīvā demokrātijā, kā arī vispārīna principus un vērtības, kas iegūti no konkrētiem piemēriem par politiku un likumiem (ieskaitot cilvēktiesības). Skolēni demonstrē izpratni par ietekmi, kāda ārpus vietējās sabiedrības var būt aktīvam pilsonim. Viņi vispārīna individuālo aktīvo pilsoņa lomu uz plašāku pilsonisko sabiedrību un pasauli.</p> <p>Skolēni, kas darbojas B līmenī, piemēram:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vērtē autoritātes pieņemto lēmumu objektivitāti un atbilstību sabiedrības interesēm; • balstoties uz vietējo kontekstu, vispārīna ekonomisko risku, ko attīstības valstīs veicina globalizācija; • atpazīst, ka, balsojot vēlēšanās, informēti pilsoņi labāk spēj pieņemt lēmumus; • pienākumu vēlēties saista ar demokrātiju; • raksturo likumdošanas un parlamenta nozīmi; • definē konstitūcijas vispārīgo jēgu; • atbildību par vides aizsardzību saista ar konkrēto individu.
C līmenis, 395 – 478 punkti	<p>Skolēni šajā līmenī orientējas jautājumos par vienlīdzību, sociālo vienotību un brīvību kā demokrātijas principiem. Minētos principus viņi saista ar ikdienas situāciju piemēriem, kuros parādīta šo normu aizstāvēšana vai pārkāpšana. Skolēni pārzina pamatprincipus par individu kā aktīvu pilsoni: viņi saskata nepieciešamību ikvienam ievērot likumus, saista individuālas darbības ar iespējamajām sekām un personiskās īpašības ar indivīda spējām ietekmēt pilsoniskās izmaiņas.</p> <p>Skolēni, kas darbojas C līmenī, piemēram:</p> <ul style="list-style-type: none"> • saista preses brīvību ar informāciju, ko mediji sniedz sabiedrībai, kā arī sniegtās informācijas precizitāti; • pamato brīvprātīgu piedalīšanos vēlēšanās politiskās izpausmes brīvības kontekstā; • izprot, ka demokrātiskiem līderiem jāapzinās to cilvēku vajadzības, kuriem viņi ir autoritāte; • saskata, ka ANO Deklarācija par cilvēktiesībām ir domāta visiem cilvēkiem; • vispārīna interneta kā saziņas līdzekļa vērtību pilsoniskajā līdzdalībā.

Kognitīvajā testā iekļauti vairāki jautājumi. Vairāki jautājumi katram ir četri iespējamie atbilžu varianti, no kuriem viens ir pareizais. Savukārt atvērtajā jautājumā skolēniem jāuzraksta īsa atbilde, kuru vēlāk pētījuma veicēji šifrē, izmantojot ICCS pētījuma vajadzībām starptautiski izstrādātos vērtēšanas kritērijus.

Atvērto jautājumu vērtēšanai tika izmantota starptautiski sagatavota atvērto jautājumu vērtēšanas rokasgrāmata, kurā tika paskaidroti vērtēšanas kritēriji. Vērtēšana testā notika ar kodiem „2”, „1”, „0”, „9”, kur kods „2” nozīmēja visprecīzāko atbildi, „1” – daļēji pareizu atbildi, „0” – nepareizu atbildi, „9” – atbilde uz jautājumu netika sniegta. Vērtēšanas rokasgrāmatā tiek sniegti piemēri, kas atvieglo vērtēšanu, norādot skolēnam piešķiramo atbildes kodu. Vērtējot atbildes, netika ņemtas vērā pareizrakstības kļūdas. Atbildes uz jautājumiem tika vērtētas tikai pēc būtības.

1.2. attēlā sniegti publiskojamie skolēnu testa jautājumi un tā konteksta informācija, kurā tiek norādīts:

- *Jautājuma ID*, kas satur informāciju par jautājuma saturu, atrašanās vietu testā un ICCS 2009 starptautiskajā datu bāzē;
- *Maksimālais punktu skaits* vairākatbilžu jautājumos uzrāda augstāko vērtējumu, ko var saņemt, atbildot pareizi uz konkrēto jautājumu;
- *Pareizā atbilde* vairākatbilžu jautājumos uzrāda pareizās atbildes pozīciju – 1, 2, 3, 4;
- *Saturiskā joma* atbilst ICCS 2009 pētījuma vadlīnijās uzrādītajiem kontekstuālajiem raksturlielumiem;
- *Saturiskās jomas tēma* atbilst ICCS 2009 pētījuma vadlīnijās uzrādītajiem kontekstuālajiem otrā līmeņa raksturlielumiem;
- *Kognitīvais aspekts* atbilst ICCS 2009 pētījuma vadlīnijām. Atsevišķiem jautājumiem šīs pozīcijas nav;
- *ICCS līmenis* – pilsoniskās kompetences līmenis ICCS skalā, kurā jautājums ir iekļauts.

ICCS 2016 pētījumā izmantotas ICCS 2009 pētījuma vadlīnijās definētās četras saturiskās jomas: pilsoniskā sabiedrība un sistēmas, pilsoniskie principi, pilsoniskā līdzdalība un pilsoniskās identitātes. Katra no šīm saturiskajām jomām ir sadalīta atsevišķās tēmās.

- **Pilsoniskā sabiedrība un sistēmas:**
 - pilsoņi (lomas, tiesības, pienākumi un iespējas);
 - valsts institūcijas, kas ir būtiskas pilsoniskajai pārvaldei un likumdošanai;
 - pilsoniskās institūcijas, kas kalpo kā starpnieki pilsoņu kontaktu ar valsts institūcijām nodrošināšanai un ļauj pilsoņiem īstenot daudzas no viņu lomām sabiedrībā.
- **Pilsoniskie principi:**
 - taisnīgums (visiem cilvēkiem ir tiesības uz taisnīgu un godīgu izturēšanos);
 - brīvība (ticības, vārda, no bailēm, no trūkuma);
 - sociālā vienotība (piederības izjūta, savstarpējas saistības izjūta un kopīga vīzija starp indivīdiem un kopienām sabiedrībā).
- **Pilsoniskā līdzdalība:**
 - lēmumu pieņemšana (pārvalde un vēlēšanas);
 - ietekmēšana (debatēšana, demonstrēšana, priekšlikumu izveide un izvēle);
 - piedalīšanās kopienas dzīvē (brīvprātīgais darbs, dalība organizācijās, informētība).
- **Pilsoniskās identitātes:**
 - pilsoniskais paštēls (pieredze dzīvojot dažādās pilsoniskajās sabiedrībās);
 - pilsoniskā piederība (piederības jūtas dažādām pilsoniskajām sabiedrībām un pilsoniskajām lomām, kuras indivīds īsteno katrā kopienā).

Ar pilsonību un tās tiesībām un pienākumiem saistīto skolēnu izpratni un uzvedības veidus definē kā:

- Vērtības, kuras saista ar pamata pārliecību par demokrātiju un pilsonību, kas ir nemainīga laikā, daudz pamatīgāka un plašāka nekā attieksme;
- Attieksmes, kas ietver sevis izzināšanu saistībā ar pilsonību, pilsoniskajām tiesībām un pienākumiem, kā arī attieksmi pret sabiedrības grupu tiesībām un pienākumiem un attieksmi pret institūcijām;
- Nodoms, kas attiecas uz jauniešu sagaidāmo pilsonisko darbību nākotnē un ietver tādus jēdzienus, kā gatavība dalībai protestos un ieceres nākotnē piedalīties politiskajos procesos;
- Uzvedību, kas attiecas uz pašreizējo vai pagātnē notikušo piedalīšanos pilsoniskajās aktivitātēs skolā vai sabiedrībā.

ICCS pētījuma principos izdala divas kognitīvās jomas:

- Zināšanas – attiecas uz iemācītu pilsonisko un pilsonības informāciju;
- Spriestspēju un analīzi, kas attiecas uz to, kādos veidos skolēni izmanto informāciju par pilsoņu tiesībām un pienākumiem, lai secinājumi būtu plašāki nekā katra atsevišķa jēdziena saturs (Schulz, Ainley, Frallion, Kerr, Losito, 2010; Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016).

1. piemērs

Jautājuma ID	CI2MLM1	Maksimālais punktu skaits	1	Pareizā atbilde	3
Saturiskā joma	Pilsoniskā līdzdalība				
Saturiskās jomas tēma	Vienlīdzība	Saturiskais aspekts	Nav		
Kognitīvais aspekts	Spriestspēja un analīze				
ICCS līmenis	C				

Saules zemē ir cilvēku mazākuma grupa, kuras pamatvaloda atšķiras no valsts oficiālās valodas. Grupai ir savas skolas, kur skolēniem māca tikai viņu tradicionālajā valodā.

Saules zemes valdība nolemj, ka visām skolām visi skolēni jāmāca tikai oficiālajā valsts valodā. Valdība pieņem šo lēmumu, jo uzskata, ka tas palīdzēs bērniem no mazākuma grupas.

CI2MLM1: Kurš no šiem argumentiem vislabāk pamato valdības lēmumu?

- Tas atturēs bērnus no savas tradicionālās valodas lietošanas mājās.
- Tas padarīs skolu daudz interesantāku bērniem.
- Tas dos bērniem lielākas iespējas pilnībā līdzdarboties plašākā sabiedrībā.
- Tas palīdzēs bērniem mājās daudz vieglāk apgūt savu tradicionālo valodu.

2. piemērs

Jautājuma ID	CI2MLM2	Maksimālais punktu skaits	1	Pareizā atbilde	3
Saturiskā joma	Pilsoniskie principi				
Saturiskās jomas tēma	Vienlīdzība	Saturiskais aspekts	Nav		
Kognitīvais aspekts	Spriestspēja un analīze				
ICCS līmenis	A				

CI2MLM2: Kāds ir labākais arguments pret valdības lēmumu?

- Valdībai nevajadzētu ietekmēt skolā mācāmos priekšmetus.
- Valdībai vajadzētu akceptēt nepieciešamību pēc vairāk nekā vienas oficiālās valodas.
- Valdībai ir pienākums aizsargāt mazākuma grupu kultūras.
- Mazākuma grupas bērni var sūdzēties par oficiālās valodas mācīšanos.

3. piemērs

Jautājuma ID	CI2RDM2	Maksimālais punktu skaits	1	Pareizā atbilde	4
Saturiskā joma	Valsts iestādes				
Saturiskās jomas tēma	Likumdevējiestādes/ parlaments	Saturiskais aspekts	Nav		
Kognitīvais aspekts	Spriestspēja un analīze				
ICCS līmenis	A				

Lielākajā daļā valstu viena cilvēku grupa pieņem likumus parlamentā. Cita cilvēku grupa šos likumus pielieto tiesās.

CI2RDM2: Kāds ir labākais iemesls šādas sistēmas pastāvēšanai?

- Tā ļauj daudziem cilvēkiem izdarīt izmaiņas likumos.
- Tā padara saprotamu tiesību sistēmu parastiem pilsoņiem.
- Tas nozīmē, ka likumi var būt slepeni līdz tie tiek pielietoti tiesās.
- Tas nozīmē, ka nevienai grupai nav pilnīga vara pār likumiem.

4. piemērs

Jautājuma ID	CI2TGM1	Maksimālais punktu skaits	1	Pareizā atbilde	2
Saturiskā joma	Pilsoniskā sabiedrība un sistēmas				
Saturiskās jomas tēma	Pilsoņi	Saturiskais aspekts	Tiesības un pienākumi		
Kognitīvais aspekts	Spriestspēja un analīze				
ICCS līmenis	A				

Valdības dokumentē savas darbības, lēmumus un informāciju, kas izmantota lēmumu pieņemšanai.

Dažās valstīs ir likumi, kas ļauj cilvēkiem iepazīties ar daudziem šāda veida valdības dokumentiem.

CI2TGM1: Kādēļ demokrātijā ir svarīgi, lai cilvēkiem būtu iespēja iepazīties ar valdības dokumentāciju?

- Tas parāda cilvēkiem, ka valdības lēmumi ir patiesi.
- Tas ļauj cilvēkiem izdarīt pamatotus spriedumus par valdības lēmumiem.
- Tas nozīmē, ka valdība pieņems lēmumus, kam visi piekritīs.
- Tas attur cilvēkus no valdības pieņemto lēmumu kritizēšanas.

5. piemērs

Jautājuma ID	CI2TGM2	Maksimālais punktu skaits	1	Pareizā atbilde	2
Saturiskā joma	Pilsoniskā sabiedrība un sistēmas				
Saturiskās jomas tēma	Valsts institūcijas	Saturiskais aspekts	Valdība		
Kognitīvais aspekts	Spriestspēja un analīze				
ICCS līmenis	B				

Lielākajai daļai valstu ir likumi, kas ļauj valdībai paturēt oficiālos dokumentus slepenībā.

CI2TGM2: Kurus no zemāk minētajiem dokumentiem valdība, visticamāk, vēlētos paturēt slepenībā?

- Statistikas datus, kas rāda, cik daudz naudas ir iztērēts slimnīcām.
- Plānus, kas ir saistīti ar valsts aizsardzības stratēģiju.
- Dokumenti, kuros ir informācija par atļauto imigrantu skaitu valstī.
- Dokumentus, kuros atrodami citu valstu vēstnieku vārdi.

1.2. attēls.

Skolēnu testa vairākatbilžu izvēles jautājumu piemēri

Skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā

Skolēnu sasniegumi starptautisko pētījumu testos ir būtiska, bet ne vienīgā pētījumu sastāvdaļa. Tikpat nozīmīga ir mācību iespēju, mācīšanās un mācīšanas sadaļas, skolēnu attieksmju un līdzdalības izpēte.

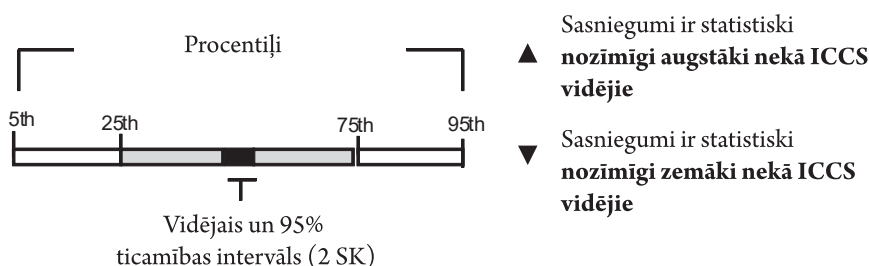
2.1. tabulā doti IEA ICCS 2016 dalībvalstu vidējie rezultāti pilsoniskās izglītības testā. Papildus tabulā parādītajām valstīm vēl pētījumā piedalījās Hongkonga (Ķīna) un Korejas Republika, kā arī viena Vācijas zeme (Ziemeļreina-Vestfālene). Minētajās valstīs / teritorijās netika ievēroti visi pētījuma nosacījumi un tās atrodas “zem svītras”. Ņemot vērā, ka šīs teritorijas nav Latvijas interešu lokā, mūsu atskaitē dati par tām nav iekļauti. Interesenti var iepazīties ar ICCS 2016 pētījuma starptautisko atskaiti.

2.1. tabula.

IEA ICCS 2016 dalībvalstu vidējais rezultāts pilsoniskās izglītības testā, skolēnu vidējais vecums un klase

Valsts	Klase	Vidējais vecums	Sasniegumi pilsoniskajā izglītībā					Vidējie sasniegumi			
			250	350	450	550	650	750			
Dānija	8	14,9							586	(3,0)	▲
Taivāna (Ķīna)	8	14,1							581	(3,0)	▲
Zviedrija	8	14,7							579	(2,8)	▲
Somija	8	14,8							577	(2,3)	▲
Norvēģija	9	14,6							564	(2,2)	▲
Igaunija	8	14,9							546	(3,1)	▲
Krievija	8	14,8							545	(4,3)	▲
Beļģija (FI)	8	13,9							537	(4,1)	▲
Slovēnija	8	13,8							532	(2,5)	▲
Horvātija	8	14,6							531	(2,5)	▲
Itālija	8	13,8							524	(2,4)	▲
Nīderlande	8	14,0							523	(4,5)	
Lietuva	8	14,7							518	(3,0)	
Latvija	8	14,8							492	(3,1)	▼
Malta	9	13,8							491	(2,7)	▼
Bulgārija	8	14,7							485	(5,3)	▼
Čīle	8	14,2							482	(3,1)	▼
Kolumbija	8	14,6							482	(3,4)	▼
Meksika	8	14,1							467	(2,5)	▼
Peru	8	14,0							438	(3,5)	▼
Dominikāna	8	14,2							381	(3,0)	▼

() Standartklūdas dotas iekavās.

Skolēnu sasniegumi ir doti punktos skalā, kura tika izveidota IEA ICCS 2009 pētījumā. Tad visu dalībvalstu skolēnu vidējie sasniegumi tika kalibrēti uz 500 punktiem ar standartnovirzi 100 punkti. ICCS 2016 pētījumā dalībvalstu skolēnu vidējie ir 517 punkti. Izmaiņas var skaidrot ar nedaudz atšķirīgu dalībvalstu sarakstu un skolēnu sasniegumu pieaugumu gandrīz visās valstīs, kuras piedalījās ICCS 2009 un ICCS 2016.

Kā redzams, tad Latvijas 8. klašu skolēnu vidējie sasniegumi (492 punkti) ir statistiski nozīmīgi zemāki nekā vidējie sasniegumi (517). Mūsu skolēnu sasniegumi ir ievērojami zemāki nekā mūsu kaimiņvalstīs (Igaunijā, Krievijā, Lietuvā) un Skandināvijas valstīs (Dānijā, Zviedrijā, Somijā, Norvēģijā). No Eiropas valstīm tikai Maltas un Bulgārijas skolēniem ir zemāki sasniegumi nekā Latvijas skolēniem (starpības nav statistiski nozīmīgas).

Skolēnus pēc sasniegumiem var iedalīt kompetences līmeņos. Augstākais ir A līmenis (virs 563 punktiem), tad seko B līmenis (479 – 562 punkti), C līmenis (395 – 478 punkti), D līmenis (311 – 394 punkti, tas nebija definēts ICCS 2009), kā arī līmenis “zem D” (nav sasniegti 311 punkti). 2.1. tabulā šo līmeņu robežas parādītas ar vertikālām svītrām. Precīzs skolēnu skaita sadalījums pa kompetences līmeņiem parādīts 2.2. tabulā, kurā valstis sakārtotas pēc skolēnu skaita augstākajā līmenī. Latvija šajā salīdzinājumā atrodas arī aiz Maltas, Bulgārijas un Čiles. Tikai 19,5% mūsu skolēnu kompetences ir augstākajā līmenī. Dānijā, Taivānā un Somijā šādu skolēnu ir vairāk nekā 60%, Zviedrijā un Norvēģijā – vairāk nekā 50%, Igaunijā un Krievijā – vairāk nekā 40%. Kā redzams, šīs atšķirības no Latvijas skolēniem ir ļoti lielas.

2.2. tabula.

IEA ICCS 2016 pētījuma dalībvalstu skolēnu rezultātu sadalījums pa pilsoniskās izglītības kompetences līmeņiem

Valsts	Zem D līmeņa		D līmenis		C līmenis		B līmenis		A līmenis		
Dānija	0,4	(0,1)	2,3	(0,4)	10,2	(0,8)	24,6	(0,8)	62,4	(1,3)	
Taivāna (Ķ)	0,5	(0,2)	2,9	(0,4)	9,9	(0,8)	24,5	(1,2)	62,2	(1,4)	
Somija	0,3	(0,1)	2,3	(0,4)	10,0	(0,8)	27,0	(1,4)	60,4	(1,6)	
Zviedrija	0,7	(0,2)	3,6	(0,6)	12,2	(0,8)	25,2	(1,0)	58,3	(1,3)	
Norvēģija	0,7	(0,2)	3,8	(0,3)	13,1	(0,7)	28,9	(1,0)	53,5	(1,2)	
Igaunija	0,2	(0,1)	3,2	(0,5)	16,7	(1,0)	36,9	(1,5)	43,0	(1,8)	
Krievija	0,3	(0,1)	3,7	(0,5)	16,6	(1,3)	37,3	(1,5)	42,1	(2,1)	
Beļģija (Fl)	0,2	(0,1)	4,6	(0,8)	19,1	(1,6)	36,6	(1,6)	39,5	(2,2)	
Slovēnija	0,4	(0,2)	4,5	(0,5)	20,6	(0,9)	37,6	(1,2)	37,0	(1,4)	
Horvātija	0,3	(0,1)	3,9	(0,5)	19,9	(1,2)	39,9	(1,5)	36,0	(1,5)	
Nīderlande	0,9	(0,4)	8,2	(1,4)	23,2	(1,5)	32,1	(1,8)	35,6	(1,8)	
Itālija	0,9	(0,3)	6,5	(0,6)	21,5	(0,8)	36,1	(1,1)	34,9	(1,2)	
Lietuva	0,7	(0,3)	6,7	(0,8)	23,5	(1,2)	38,5	(1,6)	30,5	(1,7)	
Bulgārija	6,4	(1,2)	16,0	(1,3)	22,5	(1,4)	28,4	(1,5)	26,7	(1,5)	
Malta	5,5	(0,5)	13,4	(0,8)	23,2	(1,0)	31,7	(1,1)	26,2	(1,1)	
Čīle	3,7	(0,5)	16,0	(0,9)	27,2	(1,0)	31,7	(1,0)	21,4	(1,1)	
Latvija	1,7	(0,4)	10,7	(1,1)	29,1	(1,3)	39,0	(1,8)	19,5	(1,6)	
Kolumbija	2,1	(0,4)	13,8	(1,1)	31,3	(1,0)	35,4	(1,2)	17,4	(1,2)	
Meksika	3,2	(0,4)	17,7	(1,0)	33,1	(1,2)	32,8	(1,0)	13,1	(0,8)	
Peru	9,4	(0,9)	23,5	(1,2)	32,2	(1,2)	26,0	(1,2)	8,8	(0,8)	
Dominikāna	19,0	(1,2)	38,7	(1,2)	30,1	(1,2)	11,0	(1,0)	1,2	(0,4)	
Vidējais ICCS 2016	2,7	(0,1)	9,8	(0,2)	21,2	(0,2)	31,5	(0,3)	34,7	(0,3)	

() Standartklūdas dotas iekavās.

2.3. tabulā parādītas skolēnu sasniegumu izmaiņas kopš iepriekšējā pētījuma cikla 2009. gadā. Ļoti liels sasniegumu pieaugums ir Zviedrijas un Krievijas skolēniem, tikai Čīles un Itālijas skolēnu sasniegumi ir nedaudz un statistiski nenozīmīgi samazinājušies. Latvijas skolēnu sasniegumi ir pieauguši par 11 punktiem, bet šīs izmaiņas nav statistiski nozīmīgas. Mūsu kaimiņu – Igaunijas un Lietuvas skolēnu sasniegumi ir pieauguši attiecīgi par 21 un 13 punktiem.

2.3. tabula.

Skolēnu sasniegumu izmaiņas no 2009. līdz 2016. gadam

Valsts	Sasniegumi ICCS 2016		Sasniegumi ICCS 2009		Starpība starp 2016 un 2009		Atšķirības 2016/2009
	Skaitlis	(s, d)	Skaitlis	(s, d)	Skaitlis	(s, d)	
Zviedrija	579	(2,8)	537	(3,1)	42	(5,2)	
Krievija	545	(4,3)	506	(3,8)	38	(6,5)	
Norvēģija	564	(2,2)	538	(4,0)	25	(5,5)	
Beļģija (Fl)	537	(4,1)	514	(4,7)	23	(6,9)	
Taivāna (Ķīna)	581	(3,0)	559	(2,4)	22	(5,0)	
Igaunija	546	(3,1)	525	(4,5)	21	(6,3)	
Kolumbija	482	(3,4)	462	(2,9)	20	(5,5)	
Bulgārija	485	(5,3)	466	(5,0)	19	(8,0)	
Slovēnija	532	(2,5)	516	(2,7)	16	(4,8)	
Meksika	467	(2,5)	452	(2,8)	15	(4,9)	
Lietuva	518	(3,0)	505	(2,8)	13	(5,2)	
Latvija	492	(3,1)	482	(4,0)	11	(5,9)	
Dānija	586	(3,0)	576	(3,6)	10	(5,6)	
Malta	491	(2,7)	490	(4,5)	2	(6,1)	
Dominikāna	381	(3,0)	380	(2,4)	1	(5,0)	
Somija	577	(2,3)	576	(2,4)	0	(4,5)	
Čīle	482	(3,1)	483	(3,5)	-1	(5,6)	
Itālija	524	(2,4)	531	(3,3)	-6	(5,1)	

() Standartklūdas dotas iekavās.

2.4. tabulā parādīts, kā kopš 2009. gada mainījies to skolēnu skaits, kuri sasnieguši pirmo A un otro B kompetences līmeni (šie kompetences līmeņi raksturo iespēju skolēniem sekmīgi iekļauties demokrātiskas sabiedrības dzīvē). Tāpat kā kopvērtējumā, lielākā izaugsme ir Krievijas un Zviedrijas skolēniem. Latvijā šī skolēnu grupa pieaugusi no 51% līdz 59% un šīs izmaiņas ir statistiski nozīmīgas.

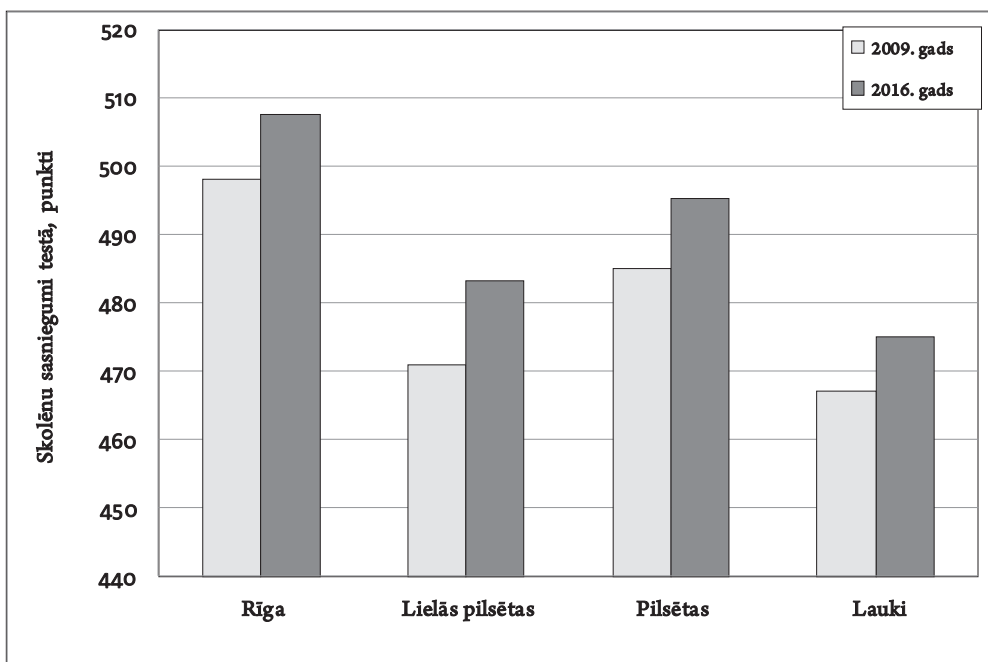
2.4. tabula.

Skolēnu sasniegumu izmaiņas A un B kompetences līmeņi no 2009. līdz 2016. gadam

Valsts	A un B līmenis				Starpība (2016. – 2009.)		Starpība 2016./2009.
	2009.	(standartklūdas)	2016.	(standartklūdas)	2016.	(standartklūdas)	
Krievija	61,6	(1,6)	79,4	(1,5)	17,8	(2,4)	
Zviedrija	71,7	(1,2)	83,5	(1,0)	11,7	(1,7)	
Norvēģija	72,1	(1,6)	82,3	(0,8)	10,2	(1,9)	
Kolumbija	42,7	(1,5)	52,8	(1,8)	10,0	(2,7)	
Igaunija	70,0	(1,8)	79,9	(1,2)	9,9	(2,4)	
Meksika	37,3	(1,4)	45,9	(1,4)	8,7	(2,4)	
Beļģija (Fl)	67,8	(2,5)	76,1	(1,8)	8,3	(3,3)	
Slovēnija	66,4	(1,4)	74,6	(1,1)	8,2	(2,1)	
Bulgārija	46,9	(2,3)	55,1	(2,1)	8,1	(3,2)	
Latvija	51,5	(2,1)	58,5	(1,7)	6,9	(3,0)	
Taivāna (Ķīna)	79,8	(1,0)	86,7	(1,0)	6,9	(1,5)	
Lietuva	63,4	(1,5)	69,1	(1,5)	5,7	(2,5)	
Dominika	8,1	(0,7)	12,2	(1,0)	4,1	(1,4)	
Dānija	83,6	(1,0)	87,0	(1,0)	3,4	(1,5)	
Čīle	50,9	(1,9)	53,1	(1,5)	2,1	(2,7)	
Malta	56,6	(2,0)	57,8	(1,3)	1,2	(2,6)	
Somija	87,7	(0,8)	87,4	(0,8)	-0,3	(1,3)	
Itālija	72,8	(1,4)	71,0	(1,2)	-1,7	(2,2)	
Vidējais ICCS	60,6	(0,4)	67,4	(0,3)	6,7	(0,8)	

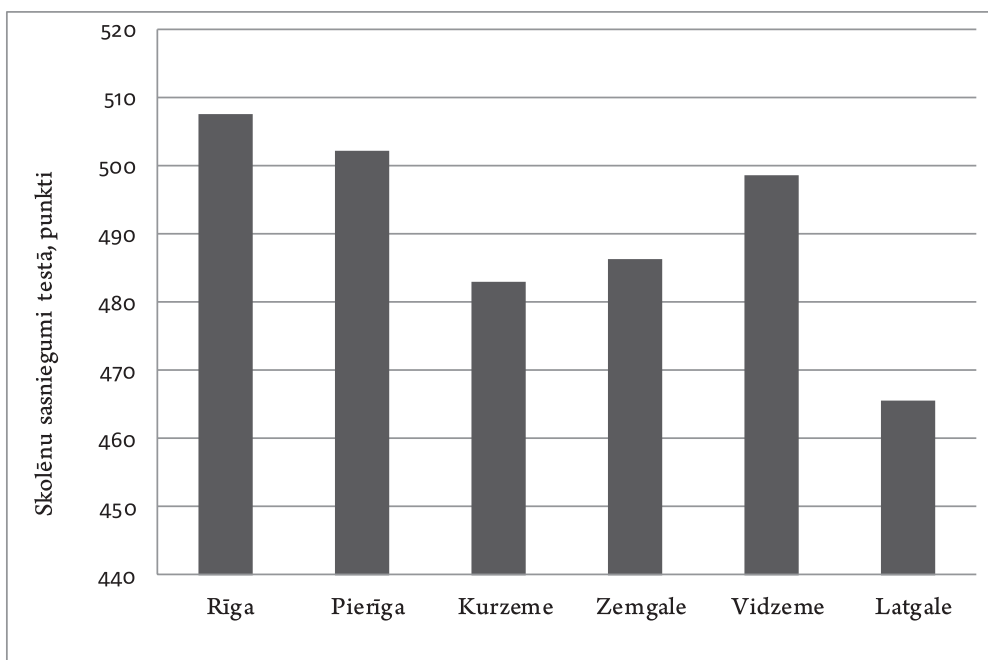
() Standartklūdas dotas iekavās.

Tālāk aplūkosim Latvijas skolēnu sasniegumus urbanizācijas un valodas kontekstā. Kā citos starptautiskos salīdzinošajos pētījumos (OECD PISA, IEA PIRLS, IEA TIMSS), arī ICCS 2016 augstākie skolēnu sasniegumi ir konstatēti Rīgā. Tomēr atšķirības vērojamas lielo pilsētu (Ventspils, Liepāja, Jūrmala, Jelgava, Valmiera, Jēkabpils, Rēzekne un Daugavpils) salīdzinoši zemajos sasniegumos. Tie ir zemāki nekā pārējās Latvijas pilsētās un tikai nedaudz augstāki nekā laukos. Šāda sakarība bija novērojama arī ICCS 2009 pētījumā (2.1.attēls). 2.2. attēlā parādīts skolēnu sasniegumu sadalījums pa Latvijas reģioniem (atsevišķi tiek izdalīta Rīga un Pierīgas reģions). Kā bija sagaidāms, arī šajā dalījumā Rīgas skolēnu sasniegumi ir visaugstākie, tiem seko Pierīga un Vidzeme. Zemākie sasniegumi ir Kurzemē un Latgalē. Te redzama izteikta tendence – augstākie sasniegumi ir skolēniem valsts centrā, tālāko reģionu (Latgalē un Kurzemē) skolēniem sasniegumi ir zemāki.

2.1. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskajā izglītībā 2009. un 2016. gadā salīdzinājumā pa urbanizācijas līmeņiem

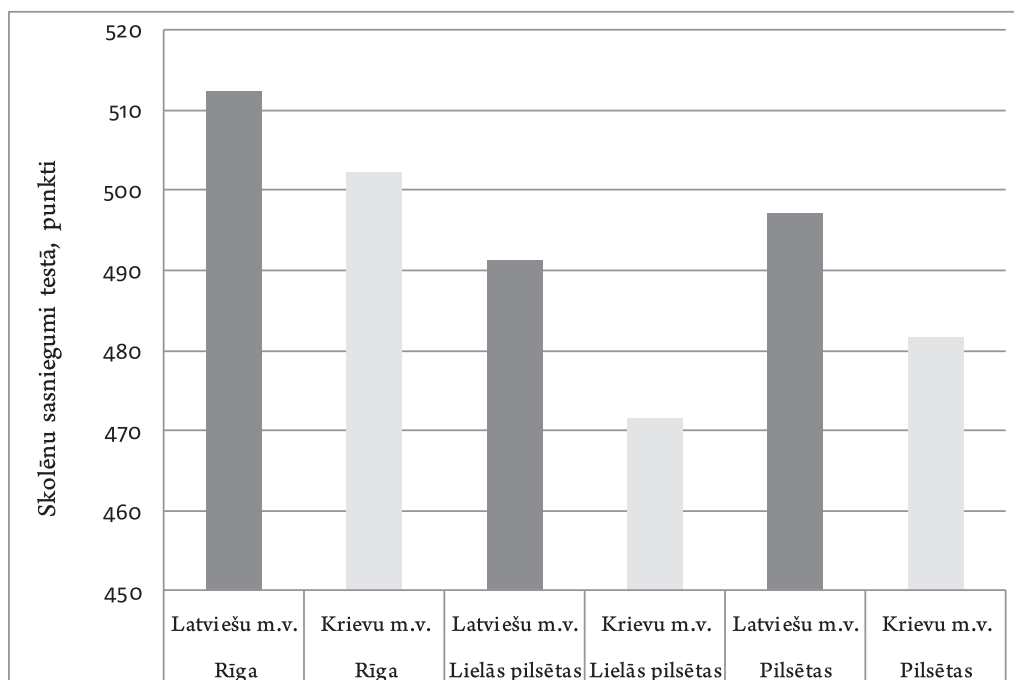

2.2. attēls.

Skolēnu sasniegumu sadalījums pa Latvijas reģioniem

Salīdzinot skolēnu atbildes skolās ar latviešu un krievu mācību valodu, tika konstatēts, ka sasniegumi praktiski netšķiras (attiecīgi 491 un 491 punkts). 2009. gada pētījumā šī starpība bija lielāka (9 punkti), bet arī nebija statistiski nozīmīga.

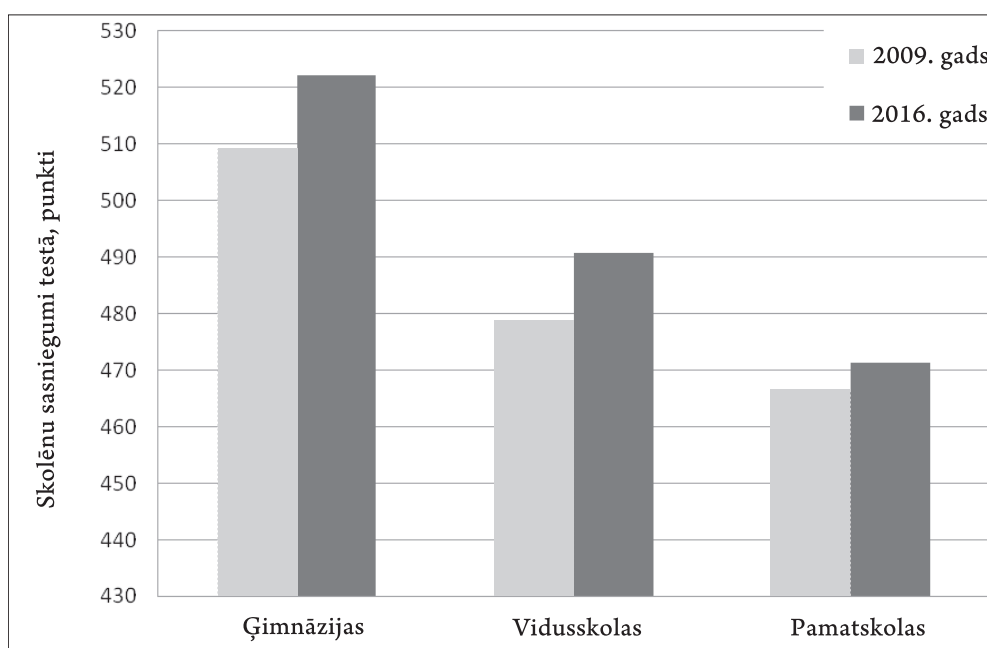
2.3. attēlā parādīts skolēnu skolās ar latviešu un krievu mācību valodu sasniegumu sadalījums pa urbanizācijas līmeņiem. Salīdzinājumā nav ietverti lauki, jo laukos ļoti maz skolu ar krievu mācību valodu un korekts salīdzinājums nav iespējams. Redzams, ka katrā no urbanizācijas līmeņiem tomēr skolēniem ar latviešu mācību valodu ir augstāki sasniegumi (tiesa, starpības nav statistiski nozīmīgas). Lielākās atšķirības ir lielo pilsētu skolēniem.

2.3. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā atkarībā no mācību valodas un skolas atrašanās vietas

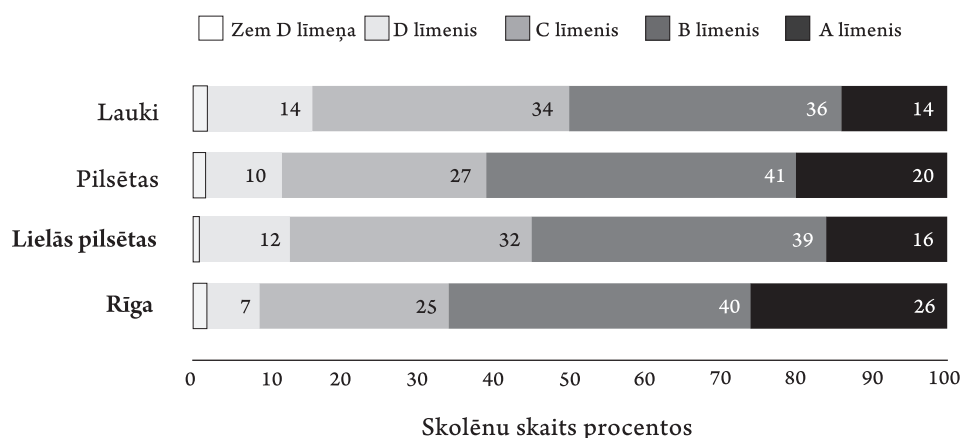
2.4. attēlā redzams skolēnu sasniegumu sadalījums pa skolu tiptiem 2009. un 2016. gadā. Sasniegumi ir pieauguši visās trijās grupās (ģimnāzijas, vidusskolas un pamatskolas), bet ir vērojamas izaugsmes atšķirības. Lielākais sasniegumu pieaugums ir ģimnāzijās, bet apmēram divreiz mazāks tas ir pamatskolās.

2.4. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā 2009. un 2016. gadā atkarībā no skolas tipa

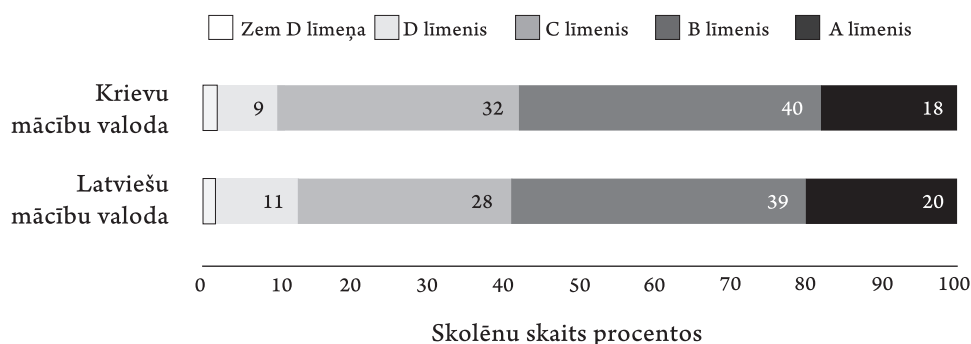
Informatīvi salīdzinājumi ir ne tikai pēc vidējiem sasniegumiem punktos, bet arī pēc kompetences līmeņiem. Kā jau tika minēts, ICCS pētījumā tiek izdalīti četri kompetences līmeņi – augstākais ir A līmenis, zemākais ir D līmenis. Ir arī skolēnu grupa, kurā pilsoniskās izglītības kompetences nesasniedz D līmeni, t.i., viņu kompetences ir ļoti zemas vai to gandrīz nav vispār. Latvijā kopumā procentuālā izteiksmē šī grupa nav ļoti liela – 1,7%, tomēr kopā tie ir gandrīz 300 8.klašu skolēni. 2.5. attēlā parādīts skolēnu sadalījums pēc kompetenču līmeņiem Latvijas urbanizācijas grupās. Redzams, ka laukos ir divas reizes vairāk skolēnu ar zemāko D līmeni un gandrīz divas reizes mazāk skolēnu ar augstāko A līmeni nekā Rīgā. Tāpat laukos salīdzinājumā ar Rīgu ir ievērojami vairāk skolēnu, kuri nav sasnieguši D līmeni – attiecīgi 2,2% un 1,2%.

2.5. attēls.

Latvijas skolēnu kompetenču līmeņu sadalījums atkarībā no urbanizācijas.

2.6. attēlā redzams skolēnu skolās ar latviešu un krievu mācību valodu sadalījums pa kompetences līmeņiem. Vidējie testa rezultāti punktos šīm divām skolēnu grupām bija ļoti līdzīgi, bet dalījums kompetenču līmeņos parāda nelielas atšķirības – skolēni ar krievu mācību valodu ir mazāk zemo sasniegumu grupās (zem D līmeņa un D līmenis) – attiecīgi 10% un 13%.

2.6. attēls.

Latvijas skolēnu kompetenču līmeņu sadalījums atkarībā no mācību valodas.

Nodaļas kopsavikums

Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā ir salīdzinoši zemi – vidēji iegūtos punktus rezultāti ir zemāki par visu Eiropas valstu skolēnu sasniegumiem, izņemot Maltu un Bulgāriju. Līdzīga aina paveras arī aplūkojot skolēnu sadalījumu pa pilsoniskās izglītības kompetenču līmeņiem. Augstākajā līmenī Latvijā ir tikai 19% skolēnu, kas ir viszemāk Eiropas valstu salīdzinājumā.

Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi, vērtējot punktus, 2016. gadā ir uzlabojušies salīdzinājumā ar 2009. gadu, tomēr sasniegumu pieaugums nav statistiski nozīmīgs un ir zemāks nekā lielākajai daļai pētījumu dalībvalstu.

Latvijas skolēnu sasniegumi, vērtējot divus augstākos kompetenču līmeņus, 2016. gadā ir statistiski nozīmīgi uzlabojušies salīdzinājumā ar 2009. gadu.

Rīgas un Pierīgas skolēnu sasniegumi ir augstāki nekā citur Latvijā. Augstākie sasniegumi ir skolēniem valsts centrā, tālāko reģionu (Latgalē un Kurzemē) skolēniem sasniegumi ir zemāki.

Salīdzinājumā ar 2009. gadu skolēnu sasniegumi ir pieauguši visu tipu skolās, bet ievērojami straujāk ģimnāzijās un vidusskolās.

Vidēji Latvijā skolēnu skolās ar latviešu un krievu mācību valodu sasniegumi neatšķiras. Tomēr, aplūkojot atsevišķi Rīgu, lielās pilsētas un pilsētas, skolēniem skolās ar latviešu mācību valodu vidējie sasniegumi ir augstāki.

Skolēnu attieksmes pret sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem

Skolēnu attieksmju pētīšana, izmantojot skolēnu aptaujas, ir starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma nozīmīga sastāvdaļa. Tā sniedz priekšstatu par to, kā 8. klašu skolēni izprot dažādus demokrātijas aspektus, un palīdz prognozēt skolēnu turpmākās demokrātiskās rīcības tendences.

3.1. un 3.2. tabulās ir apkopots ICCS 2016 dalībvalstu skolēnu procentuālais sadalījums, novērtējot dažādus apgalvojumus. Tā kā demokrātija ir komplekss jēdziens, pētījumā tika iekļauti apgalvojumi, kas ietver šādus demokrātijas aspektus:

- vienlīdzība;
- brīvība;
- piederība konkrētai sabiedrībai;
- likuma vara.

Pirms apgalvojumiem skolēniem tika sniegti īsi vērtēšanas norādījumi un skolēni tika lūgti novērtēt katru apgalvojumu, izmantojot frāzes:

- “Demokrātijai labi”;
- “Demokrātijai neitrāli”;
- “Demokrātijai slikti”.

3.1., 3.2. tabulās ir apkopots skolēnu vērtējums apgalvojumiem, kas tiek uzskatīti par tādiem, kas neveicina demokrātijas procesus valstī. Šie apgalvojumi ir:

- Politiskie līderi piešķir valdības amatus saviem ģimenes locekļiem;
- Vienai kompānijai vai valdībai pieder visi preses izdevumi valstī;
- Policijai bez tiesas sprieduma ir tiesības aizturēt cilvēku, kurš tiek turēts aizdomās par apdraudējumu nacionālajai drošībai;
- Valdība ietekmē tiesas lēmumus.

3.1. tabulā ir redzams, ka gandrīz visās pētījuma dalībvalstīs skolēni apgalvojumu “Politiskie līderi piešķir valdības amatus saviem ģimenes locekļiem” vērtē negatīvi. Salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, Latvijas skolēni šo apgalvojumu ir novērtējuši visnegatīvāk - 53% skolēnu to novērtējuši kā “demokrātijai slikti”, kas ir augstāks rādītājs par ICCS 2016 vidējo (44%). Salīdzinājumam, šo apgalvojumu kā “demokrātijai slikti” Igaunijā ir novērtējuši 51%, bet Lietuvā - 48% skolēnu. Latvijas skolēnu sniegtās atbildes liecina, ka skolēni prot saskatīt un atšķirt korupcijas iezīmes. Tas varētu tikt skaidrots ar biežo korupcijas skandālu atspoguļošanu Latvijas plašsaziņas līdzekļos un sociālajos medijos. Latvijas skolēni sociālajiem medijiem un plašsaziņas līdzekļiem ir uzrādījuši samērā augstu uzticamības līmeni (skat. 3.8. tabulu). Atsaucoties uz Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas “*Transparency International*” (International Transparency, 2017) 2016. gada Korupcijas uztveres indeksu, Latvija 2016. gadā ir ieguvusi pēdējo piecu gadu laikā augstāko punktu skaitu (57 punktus), 176 valstu konkurencē ierindojoties 44. vietā. Tas liecina par augsto korumpētības līmeni Latvijā, kas neizbēgami atspoguļojas arī skolēnu attieksmē un vērtējumā.

3.1. tabula.

Skolēnu attieksme pret procesiem, kas neveicina demokrātijas attīstību valstī (procentos, %)

Valsts	Politiskie lideri piešķir valdības amatus saviem ģimenes locekļiem						Vienai kompānijai vai valdībai pieder visi preses izdevumi valstī					
	% labi		% neitrāli		% slikti		% labi		% neitrāli		% slikti	
Beļģija (Fl)	14	(0,9)	43	(1,3)	43	(1,6)	9	(0,7)	35	(1,1)	56	(1,4)
Bulgārija	11	(1,1)	39	(1,2)	50	(1,4)	15	(0,8)	42	(1,1)	43	(1,1)
Čīle	18	(0,6)	42	(0,9)	40	(1,0)	11	(0,6)	44	(1,0)	45	(1,1)
Taivāna (Ķīna)	10	(0,5)	16	(0,8)	74	(0,9)	13	(0,5)	28	(1,0)	59	(1,2)
Kolumbija	28	(1,4)	51	(1,2)	21	(0,9)	9	(0,6)	44	(0,7)	47	(1,0)
Horvātija	7	(0,6)	38	(1,1)	55	(1,2)	5	(0,5)	31	(1,0)	63	(1,2)
Dānija	7	(0,4)	40	(1,0)	53	(1,1)	6	(0,4)	31	(1,1)	63	(1,3)
Dominikāna	54	(1,2)	33	(1,0)	13	(1,0)	19	(0,8)	40	(0,9)	42	(1,2)
Igaunija	8	(0,7)	41	(1,1)	51	(1,2)	5	(0,4)	32	(1,2)	63	(1,4)
Somija	5	(0,4)	31	(0,9)	63	(1,0)	4	(0,4)	27	(1,0)	69	(1,0)
Itālija	30	(0,8)	29	(0,8)	41	(1,1)	14	(0,7)	39	(0,9)	47	(1,0)
Latvija	12	(0,8)	35	(1,2)	53	(1,2)	10	(0,6)	36	(1,1)	54	(1,0)
Lietuva	12	(0,7)	40	(1,2)	48	(1,3)	13	(0,7)	36	(1,1)	51	(1,1)
Malta	26	(0,8)	38	(0,8)	36	(0,9)	14	(0,6)	41	(0,9)	45	(1,1)
Meksika	25	(0,8)	47	(0,8)	29	(1,0)	13	(0,6)	50	(0,7)	37	(0,8)
Nīderlande	10	(0,8)	33	(1,3)	57	(1,6)	9	(0,8)	34	(1,2)	57	(1,6)
Norvēģija	21	(0,7)	48	(0,7)	31	(0,7)	17	(0,6)	37	(0,7)	46	(0,9)
Peru	29	(1,0)	43	(0,9)	28	(1,0)	14	(0,6)	43	(0,8)	42	(1,0)
Krievija	16	(0,8)	45	(1,3)	39	(1,6)	12	(0,7)	40	(1,5)	48	(1,8)
Slovēnija	9	(0,7)	41	(1,2)	50	(1,3)	9	(0,6)	35	(1,1)	56	(1,3)
Zviedrija	14	(1,0)	44	(1,0)	42	(1,1)	8	(0,5)	33	(1,4)	59	(1,5)
Vidējais ICCS 2016	17	(0,2)	39	(0,2)	44	(0,3)	11	(0,1)	37	(0,2)	52	(0,3)

Apgalvojumu “Vienai kompānijai vai valdībai pieder visi preses izdevumi valstī” Baltijas valstu kontekstā kā negatīvu demokrātijas iezīmi ir novērtējuši 54% Latvijas skolēnu (salīdzinājumam, 63% Igaunijas un 51% Lietuvas skolēnu). Saistībā ar to, ka daļa Latvijas preses izdevumu pieder atsevišķām ietekmīgu cilvēku grupām, tajos ne vienmēr tiek publicēts objektīvs viedoklis. Latvijas skolēnu atbildes liecina, ka skolēni šo problēmu ir apzinājušies kā negatīvu demokrātijas iezīmi, kas kavē vārda brīvības un kritiskas, objektīvas mediju vides attīstību Latvijā.

Salīdzinājumam, Skandināvijas valstīs, kas pēc starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas “Reportieri bez robežām” ikgadējā ziņojuma “Pasaules preses brīvības indekss” (Reporters Without Borders, 2017) 2017. gadā ierindojās tabulas augšgalā (Norvēģija 1. vietā, Zviedrija 2. vietā, Somija 3. vietā, Dānija 4. vietā), šo apgalvojumu kā negatīvu demokrātijai visvairāk ir atzīmējuši skolēni Somijā – 69%, kam seko Dānijas 63%, Zviedrijas 59% un Norvēģijas 46% skolēnu atbilžu sadalījums. Krievijas skolēni (Krievija “Pasaules preses brīvības indeksa” ziņojumā 180 valstu vērtējumā ierindojās 148. vietā) preses izdevumu piederību vienai kompānijai vai valdībai kā negatīvu iezīmi demokrātijas attīstībai ir novērtējuši 48% gadījumu, kas ir zem ICCS 2016 vidējā rādītāja (52%).

3.2. tabula

Skolēnu attieksme pret procesiem, kas neveicina demokrātijas attīstību valstī (procentos, %)

Valsts	Policijai bez tiesas sprieduma ir tiesības aizturēt cilvēku, kurš tiek turēts aizdomās par apdraudējumu						Valdība ietekmē tiesu lēmumus					
	% labi		% neitrāli		% slikti		% labi		% neitrāli		% slikti	
Beļģija (Fl)	19	(0,8)	46	(1,2)	35	(1,0)	18	(1,0)	55	(1,1)	27	(1,4)
Bulgārija	41	(1,1)	36	(1,0)	23	(0,8)	21	(0,9)	37	(1,1)	42	(1,2)
Čile	23	(0,8)	32	(0,8)	44	(0,9)	23	(0,8)	46	(1,0)	31	(1,0)
Taivāna (Ķīna)	31	(0,9)	19	(0,9)	49	(1,1)	15	(0,6)	21	(0,9)	64	(1,0)
Kolumbija	28	(1,2)	32	(0,8)	40	(1,1)	26	(0,9)	50	(1,0)	24	(0,9)
Horvātija	40	(1,2)	40	(1,1)	20	(0,9)	11	(0,7)	41	(1,1)	48	(1,4)
Dānija	18	(0,6)	43	(0,8)	39	(1,0)	17	(0,6)	48	(0,9)	35	(1,0)
Dominikāna	42	(1,0)	27	(0,7)	31	(0,9)	43	(1,1)	37	(1,0)	20	(0,9)
Igaunija	26	(1,1)	39	(1,2)	36	(0,9)	17	(0,7)	42	(1,0)	41	(1,1)
Somija	26	(0,8)	48	(1,1)	25	(0,7)	17	(0,7)	60	(0,9)	23	(0,9)
Itālija	29	(0,8)	34	(1,0)	38	(1,2)	13	(0,7)	38	(1,0)	48	(1,0)
Latvija	31	(1,0)	40	(0,9)	29	(1,0)	21	(0,9)	44	(1,0)	35	(1,0)
Lietuva	33	(1,1)	31	(0,9)	37	(1,2)	24	(0,9)	42	(0,9)	34	(1,2)
Malta	28	(0,7)	38	(0,8)	34	(0,8)	29	(0,7)	45	(0,8)	26	(0,9)
Meksika	35	(0,7)	35	(0,9)	30	(0,9)	30	(0,8)	48	(0,7)	21	(0,7)
Nīderlande	20	(1,0)	48	(1,0)	32	(1,2)	16	(0,9)	46	(1,1)	38	(1,4)
Norvēģija	27	(0,6)	38	(0,8)	36	(0,8)	21	(0,7)	48	(0,8)	31	(0,8)
Peru	34	(0,9)	34	(0,8)	32	(0,8)	32	(0,6)	49	(0,8)	19	(0,7)
Krievija	28	(0,9)	36	(1,0)	36	(1,1)	24	(1,0)	37	(1,1)	39	(1,6)
Slovēnija	38	(1,0)	40	(0,9)	22	(0,9)	14	(0,8)	37	(1,1)	49	(1,4)
Zviedrija	28	(1,1)	41	(1,1)	31	(1,0)	17	(0,8)	41	(1,1)	41	(1,4)
Vidējais ICCS 2016	30	(0,2)	37	(0,2)	33	(0,2)	21	(0,2)	43	(0,2)	35	(0,2)

3.2. tabulā ir apkopotas skolēnu atbildes uz apgalvojumiem “Policijai bez tiesas sprieduma ir tiesības aizturēt cilvēku, kurš tiek turēts aizdomās par apdraudējumu nacionālajai drošībai” un “Valdība ietekmē tiesu lēmumus”.

Baltijas valstu kontekstā apgalvojumu “Policijai bez tiesas sprieduma ir tiesības aizturēt cilvēku, kurš tiek turēts aizdomās par apdraudējumu nacionālajai drošībai”, kā demokrātijas procesus kavējošu ir novērtējuši 37% Lietuvas skolēnu un 36% Igaunijas skolēnu. Interesanti, ka 31% Latvijas skolēnu šo apgalvojumu ir novērtējuši par tādu, kas veicinās demokrātijas procesu attīstību. Tas varētu tikt skaidrots gan ar aktuālajām bēgļu un migrācijas problēmām pasaulē un Latvijā, gan ar nacionālās drošības apdraudējumu, saistībā ar pieaugošajiem teroristu un kiberuzbrukumu draudiem.

Lai gan pēdējos gados Latvijā ir aktualizējušies tiesu korupcijas skandāli, tikai 35% Latvijas skolēnu apgalvojumu “Valdība ietekmē tiesu lēmumus” ir novērtējuši kā demokrātijas procesus kavējošus, kas atbilst ICCS 2016 vidējam rādītājam. Baltijas valstu kontekstā kā demokrātijas attīstību kavējošu procesu šo apgalvojumu visaugstāk ir novērtējuši Igaunijas skolēni- 41% (Lietuvas skolēni - 34% gadījumā).

Skandināvijas valstīs, kas, atsaucoties uz *The Economist* 2016. gada demokrātijas indeksu, tiek uzskatītas par valstīm ar augsti attīstītu demokrātijas līmeni (*The Economist Intelligence Unit*, 2017), šo apgalvojumu kā sliktu demokrātijai visbiežāk ir novērtējuši Zviedrijas skolēni (41%), pārējās Skandināvijas valstīs attiecīgi 35% Dānijas, 31% Norvēģijas un 23% Somijas skolēnu. Krievijas (*The Economist* 2016. gada demokrātijas indeksa tabulā ieņem 134. vietu 167 valstu sarakstā) skolēni šo apgalvojumu kā demokrātijas procesus kavējošu ir novērtējuši 39% gadījumā, kas ir virs ICCS 2016 vidējā rādītāja.

3.3. tabula.

Skolēnu attieksme pret procesiem, kas veicina demokrātijas attīstību valstī (procentos, %)

Valsts	Cilvēkiem ir atļauts publiski kritizēt valdību			Visiem pilngadīgajiem pilsoņiem ir tiesības vēlē savus politiskos līderus			Cilvēkiem ir atļauts protestēt, ja viņi uzskata, ka likums ir negodīgs		
	% labi	% neitrāli	% slikti	% labi	% neitrāli	% slikti	% labi	% neitrāli	% slikti
Beļģija (Fl)	55 (1,2)	38 (1,1)	7 (0,5)	88 (0,8)	10 (0,7)	2 (0,3)	51 (1,1)	40 (0,9)	9 (0,6)
Bulgārija	35 (1,1)	42 (0,9)	23 (1,0)	76 (0,9)	18 (0,8)	6 (0,6)	69 (1,3)	22 (1,0)	8 (0,7)
Čīle	43 (0,8)	41 (0,8)	16 (0,5)	78 (0,9)	18 (0,7)	4 (0,4)	63 (0,8)	28 (0,7)	9 (0,5)
Taivāna (Ķīna)	37 (1,0)	24 (0,9)	39 (1,0)	82 (0,9)	15 (0,8)	3 (0,3)	63 (0,9)	16 (0,8)	21 (0,8)
Kolumbija	28 (0,9)	38 (0,8)	34 (1,0)	86 (0,7)	12 (0,6)	3 (0,3)	68 (0,8)	22 (0,8)	10 (0,5)
Horvātija	43 (1,2)	41 (1,1)	16 (0,7)	86 (0,7)	12 (0,7)	2 (0,3)	60 (0,9)	32 (0,9)	7 (0,6)
Dānija	39 (1,1)	43 (0,8)	18 (0,7)	84 (0,8)	13 (0,7)	2 (0,3)	69 (1,0)	25 (0,9)	6 (0,4)
Dominikāna	23 (0,9)	30 (0,9)	47 (1,1)	81 (0,8)	15 (0,7)	4 (0,3)	66 (1,0)	24 (0,9)	11 (0,6)
Igaunija	31 (1,4)	40 (1,0)	29 (1,2)	80 (0,9)	16 (0,9)	4 (0,4)	59 (1,3)	27 (0,9)	14 (0,9)
Somija	53 (1,0)	40 (1,1)	7 (0,5)	82 (0,8)	17 (0,8)	2 (0,2)	59 (0,9)	35 (0,9)	6 (0,5)
Itālija	39 (1,1)	36 (0,9)	25 (0,8)	81 (0,9)	14 (0,7)	5 (0,4)	64 (0,9)	24 (0,8)	12 (0,6)
Latvija	27 (1,2)	38 (1,0)	35 (1,2)	71 (0,9)	23 (0,8)	6 (0,5)	52 (1,1)	29 (1,1)	19 (0,9)
Lietuva	35 (1,0)	32 (0,9)	34 (0,9)	76 (0,8)	18 (0,8)	6 (0,5)	63 (0,9)	19 (0,7)	18 (0,8)
Malta	35 (1,0)	42 (0,8)	23 (0,7)	66 (0,8)	28 (0,7)	7 (0,4)	66 (0,8)	27 (0,7)	7 (0,4)
Meksika	20 (0,9)	42 (0,8)	38 (1,1)	72 (0,9)	23 (0,8)	4 (0,3)	57 (0,9)	32 (0,8)	11 (0,6)
Nīderlande	54 (1,3)	38 (1,2)	8 (0,7)	86 (1,1)	11 (1,0)	3 (0,4)	59 (1,2)	34 (1,1)	7 (0,7)
Norvēģija	43 (0,9)	39 (0,8)	19 (0,6)	75 (0,7)	21 (0,6)	3 (0,3)	70 (0,7)	24 (0,6)	6 (0,4)
Peru	28 (0,9)	39 (1,0)	32 (1,0)	80 (0,7)	17 (0,7)	4 (0,3)	64 (1,1)	26 (0,8)	10 (0,6)
Krievija	36 (1,3)	37 (1,1)	28 (0,9)	79 (1,3)	16 (1,0)	5 (0,4)	58 (1,3)	29 (1,1)	12 (0,7)
Slovēnija	38 (1,5)	42 (1,2)	20 (1,0)	84 (0,9)	13 (0,7)	3 (0,4)	60 (1,4)	30 (1,1)	10 (0,8)
Zviedrija	52 (1,1)	34 (1,0)	14 (0,8)	83 (1,0)	13 (0,6)	5 (0,8)	77 (0,8)	19 (0,8)	4 (0,4)
Vidējais ICCS 2016	38 (0,2)	38 (0,2)	24 (0,2)	80 (0,2)	16 (0,2)	4 (0,1)	63 (0,2)	27 (0,2)	10 (0,1)

3.3. un 3.4. tabulās ir apkopots skolēnu vērtējums apgalvojumiem, kas veicina demokrātijas procesus valstī. Šie apgalvojumi ir:

- Cilvēkiem ir atļauts publiski kritizēt valdību;
- Visiem pilngadīgajiem pilsoņiem ir tiesības vēlē savus politiskos līderus;
- Cilvēkiem ir atļauts protestēt, ja viņi uzskata, ka likums ir negodīgs;
- Ienākumu atšķirības starp nabadzīgajiem un bagātajiem cilvēkiem ir nelielas;
- Visām etniskajām grupām valstī ir vienādas tiesības.

3.3. un 3.4. tabulās ir redzams, ka vairāk kā puse visu pētījumā iesaistīto valstu skolēnu piekrīt tam, ka demokrātijas procesus veicina gan tas, ka visiem pilngadīgajiem pilsoņiem ir tiesības vēlē savus politiskos līderus, gan cilvēku iespējas protestēt, ja viņi uzskata, ka likums ir negodīgs, gan arī tas, ka valstī visām etniskajām grupām ir vienādas tiesības.

Interesanti, ka apgalvojumu, ka cilvēkiem ir atļauts publiski kritizēt valdību, 35% Latvijas skolēnu ir novērtējuši kā demokrātijas attīstībai nelabvēlīgu, kas ir virs ICCS 2016 vidējā rādītāja (24%). Līdzīgi domā arī skolēni Lietuvā. Igaunijā šo apgalvojumu kā demokrātijas procesus kavējošu ir novērtējuši 29% aptaujāto skolēnu. Salīdzinājumam, tikai 7% Somijas skolēnu uzskata, ka tas, ka cilvēkiem ir atļauts kritizēt valdību, demokrātijai nenāk par labu. Latvijas skolēnu atbildes varētu tikt skaidrotas ar augsto Latvijas valdības nestabilitāti un biežajām valdības maiņām, kuras neizbēgami pavada iepriekšējo valdību un to darbības kritizēšana, kas ne vienmēr ir konstruktīva. Savukārt tas ne vienmēr veicina valdības darbības uzlabošanu un valsts izaugsmi.

Tiesības visiem pilngadīgajiem pilsoņiem vēlēt savus politiskos līderus 71% aptaujāto Latvijas skolēnu ir novērtējuši kā demokrātijas procesus sekmējošu, kas ir nedaudz zem ICCS 2016 vidējā rādītāja (80%). Līdzīgi domā arī Lietuvas (76%), Igaunijas (80%), Somijas (82%) un Dānijas (84%) aptaujātie skolēni. Baltijas un Skandināvijas valstu kontekstā kā demokrātijas procesus veicinošu šo apgalvojumu nedaudz retāk ir novērtējuši aptaujātie skolēni Norvēģijā (75%).

Ievērojami zemāks Latvijas skolēnu skaits (52%, kas ir otrais zemākais rādītājs visu dalībvalstu vidū) uzskata, ka iespēja protestēt, ja cilvēki uzskata, ka likums ir negodīgs, sekmē demokrātijas attīstību. 19% aptaujāto Latvijas skolēnu uzskata, ka tas demokrātijai varētu kaitēt (Lietuvā- 18%; Igaunijā- 14%). Salīdzinājumam, Skandināvijas valstīs iespēju protestēt, ja cilvēks uzskata, ka likums ir negodīgs, kā demokrātijai nelabvēlīgu apgalvojumu ir novērtējis neliels skolēnu skaits: Zviedrijā 4%, Norvēģijā, Somijā un Dānijā 6%.

3.4. tabula.

Skolēnu attieksme pret procesiem, kas veicina demokrātijas attīstību valstī (procentos, %)

Valsts	Ienākumu atšķirības starp nabadzīgiem un bagātiem cilvēkiem ir nelielas						Visām etniskajām grupām valstī ir vienādas tiesības					
	% labi		% neitrāli		% slikti		% labi		% neitrāli		% slikti	
Beļģija (Fl)	43	(1,5)	36	(1,0)	21	(1,0)	61	(1,3)	33	(1,1)	6	(0,6)
Bulgārija	31	(1,2)	41	(1,0)	28	(1,0)	58	(1,4)	27	(1,0)	15	(0,9)
Čile	26	(0,8)	40	(0,9)	34	(0,8)	60	(1,0)	32	(0,9)	8	(0,5)
Taivāna (Ķīna)	53	(1,0)	33	(0,9)	15	(0,7)	80	(0,9)	17	(0,9)	3	(0,3)
Kolumbija	20	(0,7)	47	(0,8)	33	(0,9)	64	(1,2)	30	(1,1)	6	(0,4)
Horvātija	38	(1,0)	35	(1,1)	27	(1,0)	71	(1,1)	25	(1,0)	4	(0,5)
Dānija	30	(0,9)	52	(0,9)	18	(0,6)	60	(1,2)	34	(1,2)	6	(0,4)
Dominikāna	31	(1,0)	43	(1,0)	26	(0,9)	66	(1,0)	27	(0,9)	7	(0,4)
Igaunija	43	(1,1)	39	(1,0)	18	(0,7)	65	(1,3)	30	(1,2)	5	(0,5)
Somija	43	(1,1)	46	(1,0)	12	(0,7)	64	(1,0)	33	(0,9)	3	(0,3)
Itālija	53	(1,1)	34	(1,0)	13	(0,7)	73	(0,9)	20	(0,9)	7	(0,5)
Latvija	30	(1,2)	50	(1,1)	19	(0,9)	46	(1,0)	45	(1,0)	9	(0,7)
Lietuva	28	(0,8)	46	(1,0)	26	(0,9)	63	(1,0)	28	(0,9)	8	(0,6)
Malta	33	(0,9)	40	(0,8)	27	(0,8)	58	(0,8)	33	(0,6)	9	(0,5)
Meksika	23	(0,7)	48	(0,9)	28	(0,8)	69	(0,9)	26	(0,7)	5	(0,4)
Nīderlande	50	(1,3)	35	(1,2)	15	(0,7)	59	(1,3)	34	(1,3)	7	(0,6)
Norvēģija	36	(0,8)	44	(0,9)	20	(0,6)	68	(0,8)	28	(0,7)	4	(0,3)
Peru	22	(0,7)	45	(0,7)	33	(0,8)	72	(0,8)	23	(0,8)	5	(0,4)
Krievija	36	(1,4)	47	(1,3)	18	(0,7)	64	(1,3)	30	(1,3)	7	(0,4)
Slovēnija	44	(1,2)	32	(1,0)	24	(1,1)	72	(1,1)	23	(1,0)	5	(0,6)
Zviedrija	39	(1,6)	45	(1,0)	16	(1,0)	69	(1,0)	27	(0,8)	4	(0,5)
Vidējais ICCS 2016	36	(0,2)	42	(0,2)	22	(0,2)	65	(0,2)	29	(0,2)	6	(0,1)

Ienākumu atšķirību starp nabadzīgajiem un bagātajiem cilvēkiem 42% visu dalībvalstu aptaujātie skolēni uzskata par nenozīmīgu demokrātijas procesu rādītāju, kas demokrātijas attīstībai nekaitē, bet arī to neveicina. Tomēr visu valstu aptaujātie skolēni 36% gadījumu šo apgalvojumu ir vērtējuši kā demokrātijas procesus veicinošu.

Atsaucoties uz Eurostat datiem par ienākumu sadali 2016. gadā, var secināt, ka Latvijā ienākumu sadales nevienlīdzības koeficients ES dalībvalstu vidū ir augsts (koeficients 6.2), tomēr Latvijā 19% skolēnu uzskata, ka nelielas ienākumu atšķirības starp bagātajiem un nabadzīgajiem cilvēkiem kavēs demokrātijas procesu attīstību (rādītāji ir zem vidējā ICCS 2016 rādītāja), kas liecina par skolēnu nepilnīgu izpratni par ienākumu sadales nozīmīgumu valsts demokrātijas procesu veicināšanas kontekstā (Eurostat, 2017).

Apgalvojumu, ka visām etniskajām grupām valstī ir vienādas tiesības, par demokrātiju veicinošu ir atzinuši 46% Latvijas skolēnu, kas ir krietni zem ICCS 2016 vidējā rādītāja, bet 45% skolēnu uzskata, ka tas demokrātijas procesus neietekmē. 9% Latvijas skolēnu ir atzinuši, ka tas demokrātijai var kaitēt, kas ir virs ICCS 2016 vidējā rādītāja. Ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes ziņojumu par Latvijas etnisko sastāvu 2016. gadā, kam ir raksturīga etniskā dažādība (latvieši 61,8%, krievi 25,6%, baltkrievi 3,4%, ukraiņi 2,3%, poļi 2,1%, citas tautības 4,8%), skolēnu sniegtās atbildes liecina par nepilnīgu izpratni vai nevēlēšanos pieņemt solidaritātes un vienlīdzīguma principus (Centrālā statistikas pārvalde, 2017). Skolēnu sniegtās atbildes var tikt skaidrotas ar pētījuma norises laikā aktuālajiem bēgļu integrācijas jautājumiem, kuri Latvijas sabiedrībā tika vērtēti neviennozīmīgi. Salīdzinājumam, Lietuvā šo apgalvojumu kā labu demokrātijai ir novērtējuši 63% skolēnu, bet Igaunijā- 65% skolēnu.

3.5. tabula.

Skolēnu uzskati par darbībām, kas raksturo labu pilsoni (procentos, %)

Valsts	Darbības, kuras skolēni uzskata par ļoti svarīgām, lai cilvēks būtu labs pilsonis											
	Daudz strādāt			Vienmēr ievērot likumu			Nodrošināt savas ģimenes labklājību			Veikt personisku ieguldījumu dabas resursu aizsargāšanā (piemēram, taupot ūdeni vai šķirotot atkritumus)		
	%			%			%			%		
Beļģija (Fl)	38	(1,1)	▽	56	(1,4)	▽	61	(1,2)		40	(1,2)	▽
Bulgārija	53	(1,2)	▲	42	(1,0)	▼	61	(1,1)		50	(1,1)	
Čīle	33	(0,9)	▽	51	(1,1)	▽	61	(1,0)		58	(1,0)	△
Taivāna (Kīna)	54	(1,0)	▲	71	(1,0)	▲	60	(0,8)		57	(1,0)	△
Kolumbija	43	(0,9)		53	(0,9)	▽	62	(0,7)	△	68	(0,9)	▲
Horvātija	64	(1,2)	▲	56	(1,2)	▽	55	(1,2)	▽	50	(1,2)	
Dānija	30	(0,9)	▼	67	(0,9)	△	53	(1,0)	▽	31	(0,9)	▼
Dominikāna	63	(0,9)	▲	64	(0,9)	△	66	(0,8)	△	63	(1,0)	▲
Igaunija	25	(1,0)	▼	45	(1,1)	▼	68	(0,9)	△	39	(1,1)	▽
Somija	49	(1,2)	△	67	(1,1)	△	72	(1,1)	▲	44	(1,1)	▽
Itālija	43	(1,0)		82	(0,9)	▲	77	(0,7)	▲	58	(1,0)	△
Latvija	23	(0,8)	▼	50	(1,3)	▽	60	(1,2)		36	(1,0)	▼
Lietuva	31	(1,0)	▼	70	(1,2)	▲	60	(1,0)		56	(1,0)	△
Malta	52	(0,8)	△	69	(0,8)	▲	58	(1,0)	▽	52	(0,8)	△
Meksika	50	(0,9)	△	52	(1,0)	▽	65	(0,9)	△	63	(0,8)	▲
Nīderlande	38	(1,1)	▽	41	(1,1)	▼	44	(1,4)	▼	22	(0,9)	▼
Norvēģija	38	(0,8)	▽	63	(0,7)	△	55	(0,8)	▽	40	(0,8)	▽
Peru	39	(1,0)	▽	52	(1,1)	▽	62	(0,8)	△	63	(0,9)	▲
Krievija	32	(0,9)	▼	50	(1,3)	▽	65	(1,1)	△	46	(1,2)	▽
Slovēnija	47	(1,1)	△	61	(1,1)		35	(1,2)	▼	51	(1,1)	
Zviedrija	37	(1,0)	▽	72	(0,9)	▲	53	(0,9)	▽	46	(1,1)	▽
Vidējais ICCS	42	(0,2)		59	(0,2)		60	(0,2)		49	(0,2)	

3.5. un 3.6. tabulās ir apkopoti apgalvojumi, kurus skolēni ir novērtējuši kā ļoti svarīgus, lai cilvēks būtu labs pilsonis. Balstoties uz skolēnu aptaujās minētajiem apgalvojumiem, par labu pilsoni var kļūt:

- Daudz strādājot;
- Vienmēr ievērojot likumu;
- Nodrošinot savas ģimenes labklājību;

- Veicot personisku ieguldījumu dabas resursu aizsargāšanā (piem., taupot ūdeni vai šķirojot atkritumus);
- Cienot citu tiesības uz savu viedokli;
- Atbalstot cilvēkus, kuriem klājas sliktāk nekā pašam;
- Līdzdarbojoties aktivitātēs, kas palīdz cilvēkiem no mazāk attīstītām valstīm.

3.6. tabula.

Skolēnu uzskati par darbībām, kas raksturo labu pilsoni (procentos, %)

Valsts	Darbības, kuras skolēni uzskata par ļoti svarīgām, lai cilvēks būtu labs pilsonis									Vidējie rādītāji, kas norāda uz skolēnu izpratni par to, cik svarīgi ir personiskā atbildība par pilsonību		
	Cienīt citu tiesības uz savu viedokli			Atbalstīt cilvēkus, kuriem klājas sliktāk nekā pašam			Līdzdarboties aktivitātēs, kas palīdz cilvēkiem no mazāk attīstītām valstīm					
	%			%			%					
Beļģija (Fl)	61	(1,3)		49	(1,1)		32	(1,1)	▽	49	(0,2)	▽
Bulgārija	55	(1,3)	▽	49	(1,2)		35	(1,0)	▽	49	(0,3)	▽
Čīle	64	(0,9)	△	60	(1,0)	▲	47	(1,0)	▲	51	(0,3)	△
Taivāna (Kīna)	72	(1,0)	▲	50	(1,0)		36	(1,0)	▽	53	(0,2)	▲
Kolumbija	65	(0,9)	△	55	(0,8)	△	47	(0,9)	▲	51	(0,2)	△
Horvātija	67	(1,2)	△	63	(1,2)	▲	43	(1,2)	△	53	(0,3)	△
Dānija	67	(1,0)	△	34	(1,0)	▼	16	(0,6)	▼	47	(0,2)	▽
Dominikāna	64	(0,7)	△	62	(0,8)	▲	59	(0,9)	▲	54	(0,2)	▲
Igaunija	48	(1,1)	▼	38	(1,4)	▼	21	(0,9)	▼	47	(0,2)	▼
Somija	59	(1,0)	▽	49	(1,0)		22	(0,8)	▼	50	(0,2)	△
Itālija	64	(1,1)		59	(1,1)	▲	36	(0,8)	▽	52	(0,2)	△
Latvija	49	(1,3)	▼	40	(1,2)	▽	23	(0,9)	▼	46	(0,2)	▼
Lietuva	63	(1,0)		37	(0,9)	▼	30	(1,0)	▽	49	(0,2)	▽
Malta	61	(0,7)	▽	49	(0,8)		40	(0,8)	△	51	(0,2)	△
Meksika	61	(1,0)		55	(0,9)	△	48	(0,8)	▲	52	(0,2)	△
Nīderlande	60	(1,1)		37	(1,1)	▼	21	(0,9)	▼	46	(0,2)	▼
Norvēģija	70	(0,7)	△	50	(0,9)		34	(0,8)	▽	50	(0,2)	▽
Peru	62	(1,1)		49	(0,8)		47	(1,0)	▲	51	(0,2)	△
Krievija	54	(1,0)	▽	47	(1,1)	▽	31	(1,1)	▽	49	(0,3)	▽
Slovēnija	60	(1,1)		51	(1,0)		35	(1,0)	▽	49	(0,2)	▽
Zviedrija	77	(1,0)	▲	51	(1,3)	▽	29	(1,0)	▽	50	(0,2)	▽
Vidējais ICCS	62	(0,2)		49	(0,2)		35	(0,2)		50	(0,0)	

Lielākā daļa visu pētījumā iesaistīto dalībvalstu skolēnu uzskata, ka labs pilsonis vienmēr ievēro likumus (ICCS 2016 vidējais rādītājs 59%), nodrošina savas ģimenes labklājību (ICCS 2016 vidējais rādītājs 60%) un ciena cita tiesības uz savu viedokli (ICCS 2016 vidējais rādītājs 62%).

Vidēji 49% pētījumā iesaistīto skolēnu uzskata, ka labs pilsonis veic personisku ieguldījumu dabas resursu aizsargāšanā, kā arī atbalsta cilvēkus, kuriem klājas sliktāk nekā pašam. Vidēji 42% skolēnu uzskata, ka labu pilsoni raksturo tas, ka viņš daudz strādā, tomēr vidēji tikai 35% skolēnu uzskata, ka labam pilsonim ir jālīdzdarbojas aktivitātēs, kas palīdz cilvēkiem no mazāk attīstītām valstīm.

Latvijas skolēni visus apgalvojumus (izņemot apgalvojumu, ka labs pilsonis nodrošina savas ģimenes labklājību, kas atbilst ICCS 2016 vidējam rādītājam 60%) ir novērtējuši kā mazāk svarīgus nekā pārējo valstu skolēni. Procentuāli vismazāk kā ļoti svarīgu laba pilsoņa darbību Latvijas skolēni ir minējuši apgalvojumu, ka cilvēks daudz strādā, kas ir zemākais novērtējums, salīdzinot ar pārējām dalībvalstīm (23%; ICCS 2016 vidējais rādītājs ir 42%). Latvijas skolēnu atbildes varētu tikt skaidrotas ar pašreizējo ekonomisko situāciju

Latvijā. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, 2015. gadā nabadzības riskam bija pakļauti 424 000 jeb 21,8% iedzīvotāju, t.i. gandrīz katrs piektais Latvijas iedzīvotājs. Arī migrācijas rādītāji izbraukušo Latvijas valsts iedzīvotāju skaita ziņā ir augsti (Centrālā statistikas pārvalde, 2017). Latvijas kontekstā migrācija bieži vien tiek saistīta ar iespēju uzlabot ekonomisko stāvokli ģimenē, jo nereti (īpaši lauku reģionos) garas darba stundas ne vienmēr spēj sniegt pietiekamus ienākumus, lai nodrošinātu cilvēku pamatvajadzības. Jāņem vērā arī “ēnu ekonomikas” sekas, kas ne vienmēr nodrošina to, ka cilvēks, kurš daudz strādā, būs labs pilsonis, kurš sekmēs valsts attīstību.

Apkopojot skolēnu atbildes uz visām septiņām darbībām, kas raksturo labu pilsoni, tika iegūta jauna skala, kas norāda uz skolēnu izpratni par to, cik svarīga ir personiskā atbildība par pilsoniskumu (skat. 3.6. tabulu). Skalas saskaņotības koeficients starp dalībvalstīm ir augsts (Kronbaha alfa koeficients = 0,78). Dati tika svērti un standartizēti, iegūstot vidējo vērtību 50 un standartnovirzi 10. Latvijas skolēniem, līdzīgi kā Igaunijā un Nīderlandē, ir viszemākie vidējie rādītāji izpratnē par to, cik svarīga ir personiskā atbildība par pilsoniskumu. Tas norāda uz skolēnu pasivitāti un nevēlēšanos (vai neprasmi) aktīvi iesaistīties un rūpēties par pilsoniskuma ideju attīstību. Visaugstākie personiskās atbildības par pilsoniskumu rādītāji ir Dominikānas un Taivānas (Ķīna) skolēniem.

3.7. tabulā ir apkopotas skolēnu atbildes uz jautājumu, cik ļoti skolēni uzticas valsts valdībai, parlamentam un tiesai, tādējādi paužot uzticību demokrātijas trīs būtiskākajām varām: izpildvarai, likumdošanas varai, tiesu varai. Skolēniem tika sniegta iespēja uzticēšanos minētajai institūcijai novērtēt ar:

- “Pilnībā”;
- “Diezgan daudz”;
- “Nedaudz”;
- “Nemaz”.

3.7. tabulā ir apkopoti rezultāti skolēnu uzticēšanās vērtējumiem “Pilnībā” un “Diezgan daudz”.

Izanalizējot datus, var secināt, ka kopumā visu valstu aptaujātie skolēni uzticas gan valsts valdībai (ICCS 2016 vidējais rādītājs 65%), gan parlamentam (ICCS 2016 vidējais rādītājs 60%), gan tiesai (ICCS 2016 vidējais rādītājs 70%).

Salīdzinot ar ICCS 2016 vidējo rādītāju, Latvijas skolēni ir norādījuši zemāku uzticības līmeni gan valsts valdībai, gan Saeimai, tomēr, salīdzinot Latvijas ICCS 2016 datus ar ICCS 2009 datiem, ir redzams, ka skolēnu uzticēšanās valsts valdībai un Saeimai ir krietni paaugstinājusies, attiecīgi valsts valdībai par 27% un Saeimai par 26%, kas ir ievērojamākās pozitīvās izmaiņas visu pētījumā iesaistīto dalībvalstu vidū. Salīdzinot Latvijas skolēnu atbildes ar ICCS 2009 pētījuma rezultātiem, skolēnu uzticēšanās tiesai ir paaugstinājusies par 6%.

Analizējot datus Baltijas valstu kontekstā, Lietuvas un Igaunijas skolēni ir uzrādījuši lielāku uzticību gan valsts valdībai (Lietuvā 74%; Igaunijā 73%), gan parlamentam (Lietuvā 51%; Igaunijā 56%), gan tiesai (Lietuvā 80%; Igaunijā 76%). Visās Baltijas valstīs skolēnu uzticība valsts valdībai, parlamentam un tiesai ir paaugstinājusies.

Ar nemainīgi stabili skolēnu uzticības līmeni dalībvalstu vidū izceļas Somija. Somijā gan ICCS 2009, gan ICCS 2016 82% skolēnu ir norādījuši, ka uzticas valsts valdībai; 74% uzticējās un joprojām uzticas parlamentam, bet uzticēšanās tiesai ir paaugstinājusies par 2% (ICCS 2009 – 81%; ICCS 2016 – 84%).

Balstoties uz Latvijas sabiedrības etniskā sastāva īpatnībām, interesanti aplūkot Krievijas skolēnu atbildes uz dotajiem jautājumiem. Krievijas skolēni ir paiduši stabili uzticību gan valsts valdībai (89%), gan parlamentam (73%), gan tiesai (69%). Salīdzinot ar ICCS 2009 datiem, Krievijas skolēnu uzticēšanās valsts valdībai ir paaugstinājusies par 1%, parlamentam - pazeminājusies par 2% (rādītājs joprojām ir augstāks par ICCS 2016 vidējo līmeni), bet uzticēšanās tiesai ir pazeminājusies par 2%. Ņemot vērā pēdējo gadu politiskās norises Krievijā, šāda 14-15 gadus vecu skolēnu uzticēšanās valsts valdībai, no demokrātiskas valsts

pārvaldes viedokļa raugoties, ir negaidīta. Tas varētu norādīt uz zemu skolēnu kritiskās domāšanas līmeni vai arī augstu uzticības līmeni valsts līmeņa autoritātēm. Ņemot vērā Krievijas mediju popularitāti Latvijā, būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība Latvijas skolēnu kritiskās domāšanas attīstībai, lai veicinātu izpratni par dažādās valstīs notiekošajiem valsts pārvaldes procesiem un to sekām valsts demokrātijas kontekstā.

3.7. tabula.

Skolēnu uzticēšanās valsts valdībai, parlamentam un tiesai (ICCS 2016 un ICCS 2009 salīdzinājums, procentos, %)

Valsts	Procentuāli, kam skolēni pilnībā uzticas vai diezgan daudz uzticas:											
	Valsts valdībai			Parlamentam			Tiesai					
	2016	2009	Starpība	2016	2009	Starpība	2016	2009	Starpība			
Beļģija (Fl)	72	△	51	21	70	△	50	20	77	△	65	12
Bulgārija	59	▽	56	3	56	▽	44	11	69		62	7
Čile	50	▼	65	-15	42	▼	54	-12	50	▼	56	-5
Taivāna (Ķīna)	62	▽	44	17	71	▲	54	18	73	△	69	4
Kolumbija	55	▼	62	-7	46	▼	49	-3	48	▼	50	-3
Horvātija	42	▼	-	-	37	▼	-	-	66	▽	-	-
Dānija	74	△	72	1	65	△	66	-1	84	▲	79	5
Dominikāna	78	▲	74	4	73	▲	67	6	63	▽	63	0
Igaunija	73	△	62	11	56	▽	45	12	76	△	68	8
Somija	82	▲	82	0	74	▲	74	0	84	▲	81	2
Itālija	57	▽	74	-17	65	△	74	-9	72	△	69	3
Latvija	60	▽	32	27	46	▼	20	26	71		65	6
Lietuva	74	△	54	20	51	▽	34	17	80	△	74	6
Malta	66		62	4	59		61	-2	76	△	76	0
Meksika	57	▽	58	-1	56	▽	54	2	61	▽	49	11
Nīderlande	70	△	-	-	63	△	-	-	78	△	-	-
Norvēģija	79	▲	67	11	77	▲	69	9	76	△	71	4
Peru	49	▼	-	-	42	▼	-	-	46	▼	-	-
Krievija	89	▲	88	1	73	▲	74	-2	69		71	-2
Slovēnija	49	▼	56	-8	50	▽	53	-2	74	△	72	3
Zviedrija	79	▲	73	6	79	▲	72	7	82	▽	79	3
Vidējais ICCS	65		60		70		(0,2)		35		(0,2)	

3.8. tabulā ir apkopotas skolēnu atbildes uz jautājumu, cik ļoti skolēni uzticas politiskajām partijām, cilvēkiem kopumā, plašsaziņas līdzekļiem (televīzijai, avīzēm, radio) un sociālajiem medijiem (piemēram, Twitter, blogiem, YouTube u.tml.) Skolēniem tika sniegta iespēja uzticēšanos minētajai grupai, institūcijai vai informācijas avotam novērtēt ar:

- “Pilnībā”;
- “Diezgan daudz”;
- “Nedaudz”;
- “Nemaz”.

3.8. tabulā ir apkopoti rezultāti skolēnu uzticēšanās vērtējumiem “Pilnībā” un “Diezgan daudz”.

3.8. tabulā ir redzams, ka vidējie rādītāji visu ICCS 2016 dalībvalstu skolēnu uzticībai politiskajām

partijām (45%), cilvēkiem kopumā (53%), plašsaziņas līdzekļiem (59%) un sociālajiem medijiem (45%) ir samērā augsti.

3.8. tabula.

Skolēnu uzticēšanās politiskajām partijām, cilvēkiem kopumā, plašsaziņas līdzekļiem un sociālajiem medijiem
(ICCS 2016 un ICCS 2009 salīdzinājums procentos, %)

Valsts	Procentuāli, kam skolēni pilnībā uzticas vai diezgan daudz uzticas:													
	Politiskajām partijām			Cilvēkiem kopumā			Plašsaziņas līdzekļiem (televīzijai, avīzēm, radio)			Sociālajiem medijiem (piemēram, Twitter, blogiem, YouTube u.tml.)				
	2016	2009	Starpība	2016	2009	Starpība	2016	2009	Starpība	2016	2009	Starpība	2016	
Beļģija (Fl)	49	△	35	14	52		57	-5	46	▼	48	-2	29	▼
Bulgārija	38	▽	35	6	61	△	64	-4	61	△	70	-9	60	▲
Čīle	33	▼	35	-2	48	▽	52	-4	62	△	74	-12	54	△
Taivāna (Kīna)	47	△	35	21	48	▽	51	-4	44	▼	43	1	46	▽
Kolumbija	28	▼	35	-7	43	▽	49	-5	69	▲	72	-3	49	△
Horvātija	27	▼	35	-	58	△	-	-	54	▽	-	-	48	△
Dānija	52	△	35	-4	65	▲	68	-4	59		56	4	31	▼
Dominikāna	50	△	35	-1	62	△	61	1	78	▲	76	2	61	▲
Igaunija	32	▼	35	9	46	▽	58	-11	47	▼	54	-8	32	▼
Somija	66	▲	61	5	74	▲	76	-2	82	▲	80	2	49	△
Itālija	44		52	-8	41	▼	52	-11	75	▲	81	-5	54	△
Latvija	40	▽	25	15	47	▽	58	-11	51	▽	65	-14	47	▽
Lietuva	53	△	33	20	60	△	66	-6	65	△	67	-2	49	△
Malta	51	△	55	-4	49	▽	50	-1	66	△	70	-4	60	▲
Meksika	37	▽	35	3	52		47	5	56	▽	57	-1	48	△
Nīderlande	48	△	-	-	52		-	-	47	▼	-	-	32	▼
Norvēģija	56	▲	52	5	43	▼	48	-6	48	▼	49	0	27	▼
Peru	33	▼	-	-	47	▽	-	-	62	△	-	-	45	▽
Krievija	54	△	51	3	45	▽	51	-6	41	▼	41	0	40	▽
Slovēnija	44		45	0	69	▲	71	-2	65	△	64	1	54	△
Zviedrija	61	▲	60	1	56	△	67	-11	54	▽	54	0	32	▼
Vidējais ICCS			45				53				59		45	

Salīdzinot ar ICCS 2016 vidējo rādītāju, Latvijas skolēni ir norādījuši zemāku uzticības līmeni politiskajām partijām (40%), cilvēkiem kopumā (47%) un plašsaziņas līdzekļiem (51%). Turpretim uzticēšanās sociālajiem medijiem (47%) ir nedaudz augstāka kā ICCS vidējais rādītājs. Tas varētu tikt skaidrots ar viedierīču un sociālo vietņu pieejamības un popularitātes paaugstināšanos Latvijas skolēnu vidū.

Analizējot datus Baltijas valstu kontekstā, ir interesanti salīdzināt, ka Igaunijas skolēni sociālajiem medijiem ir izrādījuši vismazāko uzticību – 32%, kas ir krietni zem ICCS 2016 vidējā rādītāja, lai gan Igaunija Baltijas valstu kontekstā tiek uzskatīta par tehnoloģiju jomā visattīstītāko valsti. Turpretī Lietuvas skolēni sociālajiem medijiem uzticas visvairāk (49%). Arī uzticība plašsaziņas līdzekļiem Igaunijas skolēniem ir viszemākā (47%), bet Lietuvas skolēniem tā ir visaugstākā (65%). Latvijas skolēni (51%) plašsaziņas līdzekļiem uzticas nedaudz mazāk par vidējo ICCS 2016 līmeni. Baltijas valstu skolēnu sniegtās atbildes var norādīt uz atšķirīgiem kritiskās domāšanas līmeņiem, kā arī prasmi atlasīt informāciju, bet lai to varētu apgalvot, ir nepieciešams veikt padziļinātu izpēti, kas nav šī ziņojuma mērķis.

Vislielākais Latvijas skolēnu uzticības līmeņa kritums, salīdzinot ar ICCS 2009, ir plašsaziņas līdzekļiem.

Uzticības līmenis plašsaziņas līdzekļiem ir krities par 14%, kas varētu būt saistīts ar plašsaziņas līdzekļu popularitātes samazināšanos, jo mūsdienās jaunieši daudz biežāk informāciju iegūst internetā, bet aizvien retāk skatās televīziju, klausās radio vai lasa periodiskos izdevumus.

Latvijas skolēnu uzticības līmenis cilvēkiem kopumā ir krities par 11%. Arī Igaunijas un Lietuvas skolēni šobrīd cilvēkiem kopumā uzticas mazāk kā ICCS 2009. Uzticēšanās cilvēkiem kopumā Igaunijas skolēniem kopš ICCS 2009 ir samazinājusies par 11%, bet Lietuvas skolēniem par 6%.

Baltijas valstu ietvaros Igaunijas skolēni ir uzrādījuši procentuāli vismazāko uzticēšanos politiskajām partijām (32%), lai gan kopš ICCS 2009 šis rādītājs ir palielinājies par 9%. Lietuvas skolēni politiskajām partijām uzticas visvairāk (53%), un kopš ICCS 2009 šis rādītājs ir palielinājies par 20%. Latvijas skolēnu uzticēšanās politiskajām partijām (40%), salīdzinot ar ICCS 2009, ir pieaugusi par 15%, lai gan tā joprojām ir zemāka par ICCS 2016 vidējo līmeni.

Salīdzinājumam, Skandināvijas valstu ietvaros vislielāko uzticēšanos politiskajām partijām ir uzrādījuši Somijas (66%) un Zviedrijas (61%) skolēni. Dānijas skolēni ir uzrādījuši par 4% zemāku uzticēšanos politiskajām partijām kā ICCS 2009. Turpretim Norvēģijas skolēnu uzticēšanās politiskajām partijām kopš ICCS 2009 ir paaugstinājusies par 5%. Krievijas skolēni politiskajām partijām (54%), cilvēkiem kopumā (45%), plašsaziņas līdzekļiem (41%) un sociālajiem medijiem (40%) uzticas mazāk nekā vidēji ICCS 2016 dalībvalstu skolēni. Interesanti, ka Krievijas skolēniem uzticības pieaugums politiskajām partijām kopš ICCS 2009 ir pieaudzis par 3%, bet uzticēšanās cilvēkiem kopumā ir samazinājusies par 6%.

Aplūkojot Latvijas nacionālos datus, kas ir apkopoti 3.9. tabulā, ir redzams, ka skolēni, kuru mācību valoda ir latviešu valoda, visvairāk uzticas tiesai (73,6%), bet skolēni, kuru mācību valoda ir krievu valoda, visvairāk uzticas valsts valdībai (64,8%). Salīdzinājumam, arī Krievijas skolēni ir norādījuši, ka visvairāk uzticas valsts valdībai.

3.9. tabula.

Latvijas skolēnu uzticēšanās dažādām grupām, institūcijām, vai informācijas avotiem pēc mācību valodas un urbanizācijas (procentos, %)

	Vidēji	Latviešu mācību valoda	Krievu mācību valoda	Rīga	Lielās pilsētas	Pilsētas	Lauki
Valsts valdībai	59,8%	57,7%	64,8%	57,0%	65,6%	59,9%	58,0%
Saeimai	45,6%	40,9%	58,7%	47,8%	51,3%	44,9%	38,7%
Tiesai	71,0%	73,6%	63,7%	65,6%	70,1%	74,8%	75,3%
Politiskām partijām	39,7%	37,4%	46,0%	38,2%	41,7%	38,6%	41,0%
Plašsaziņas līdzekļiem	51,0%	57,4%	33,2%	46,9%	43,6%	56,2%	57,7%
Sociālajiem medijiem	47,2%	48,7%	43,2%	46,7%	43,3%	45,9%	52,5%
Cilvēkiem kopumā	46,7%	48,0%	42,9%	47,5%	40,4%	49,0%	48,5%

Skolēni ar latviešu mācību valodu vismazāk uzticas politiskajām partijām (37,4%), bet ar krievu mācību valodu – plašsaziņas līdzekļiem (33,2%), kas varētu tikt skaidrots ar dominējošās informācijas telpas īpatnībām un aktualitātēm, saistībā ar tā sauktajām “viltus ziņām”.

Latvijas lielajās pilsētās ir vērojamas visai nelielas atšķirības starp skolēnu uzticēšanos politiskajām partijām (41,7%), plašsaziņas līdzekļiem (43,6%) un sociālajiem medijiem (43,3%), turpretim skolēni laukos plašsaziņas līdzekļiem (57,7%) un sociālajiem medijiem (52,2%) uzticas vairāk.

Rīgā skolēni visvairāk uzticas tiesai (65,6%), bet vismazāk – politiskajām partijām (38,2%).

Salīdzinoši, skolēni, kuri dzīvo pilsētās, cilvēkiem kopumā uzticas nedaudz vairāk kā citviet Latvijā (49%), bet vismazāk cilvēkiem kopumā uzticas Latvijas lielo pilsētu skolēni (40,4%).

Nodaļas kopsavilkums:

Latvijas skolēni ir uzrādījuši otru zemāko rādītāju visu dalībvalstu vidū, atbildot, ka iespēja protestēt, ja cilvēki uzskata, ka likums ir negodīgs, sekmē demokrātijas attīstību.

Latvijas skolēni uzskata, ka nelielas ienākumu atšķirības starp bagātajiem un nabadzīgajiem cilvēkiem demokrātijas procesus neietekmē.

Latvijas skolēni ir uzrādījuši zemākus rezultātus par ICCS 2016 vidējo rādītāju attiecībā uz apgalvojumu, ka visām etniskajām grupām valstī ir vienādas tiesības. Gandrīz puse skolēnu uzskata, ka tas demokrātijas procesus neietekmē.

Latvijas skolēnu atbildes uz jautājumu par darbībām, kas raksturo labu pilsoni visās jomās (izņemot apgalvojumu, ka labs pilsonis nodrošina savas ģimenes labklājību), ir zem vidējā ICCS 2016 rādītāja.

Procentuāli kā vismazāk svarīgu laba pilsoņa iezīmi Latvijas skolēni ir novērtējuši darbību, ka cilvēks daudz strādā.

Latvijas skolēniem ir vieni no zemākajiem vidējiem rādītājiem skolēnu izpratnē par to, cik svarīga ir personiskā atbildība par pilsoniskumu.

Lai gan Latvijas skolēni ir uzrādījuši zemāku uzticēšanās līmeni valsts vadībai un Saeimai kā vidēji ICCS 2016 dalībnieki, tomēr kopš ICCS 2009 ir vērojama uzticēšanās paaugstināšanās – Valsts valdībai par 27% un Saeimai par 26%. Tās ir ievērojamākās pozitīvās izmaiņas visu pētījumā iesaistīto dalībvalstu vidū.

Latvijas skolēnu uzticēšanās tiesai kopš ICCS 2009 ir paaugstinājusies par 6% un ir nedaudz virs ICCS 2016 vidējā rādītāja. Salīdzinot ar ICCS 2016 vidējo rādītāju, Latvijas skolēni ir norādījuši zemāku uzticības līmeni politiskajām partijām, cilvēkiem kopumā un plašsaziņas līdzekļiem.

Latvijas skolēnu uzticēšanās sociālajiem medijiem ir nedaudz augstāka kā ICCS vidējais rādītājs. Latvijas skolēni plašsaziņas līdzekļiem uzticas nedaudz mazāk par vidējo ICCS 2016 līmeni. Vislielākais Latvijas skolēnu uzticības līmeņa kritums, salīdzinot ar ICCS 2009, ir plašsaziņas līdzekļiem. Tas ir samazinājies par 14%.

Latvijas skolēnu uzticības līmenis cilvēkiem kopumā kopš ICCS 2009 ir krities par 11%.

Latvijas skolēnu uzticēšanās politiskajām partijām, salīdzinot ar ICCS 2009, ir pieaugusi par 15%, bet tā joprojām ir zemāka par ICCS 2016 vidējo līmeni.

Problēmas un izaicinājumi

Palielinoties konfliktsituācijām Eiropā un pasaulē, pieaugot teroraktu un kiberuzbrukumu skaitam, migrācijai un sociālo mediju nozīmei, nepieciešams pievērst īpašu uzmanību skolēnu un sabiedrības kopumā pilsoniskās kompetences līmeņa celšanai, pašatbildībai, spējai kritiski izvērtēt situāciju un loģiski identificēt cēloņsakarības. Plašākā pilsoniskās izglītības pētījuma pasaulē ICCS 2016 rezultāti norāda uz vairākām problēmām, kurām jāpievērš uzmanība, lai novērstu kritiski nedomājošas un manipulējamas jaunās paaudzes veidošanos. Latvijas kontekstā ICCS 2016 rezultāti norāda uz būtiskām problēmām, kas skar uzticēšanās un drošības jautājumus.

Vērtējot Baltijas jūras demokrātisko valstu kontekstuālos raksturlielumus, jāatzīmē, ka vēlēšanu aktivitāte pēdējās vēlēšanās ir bijusi augstāka valstīs, kurās ir izteiktākas un ilgākas demokrātijas tradīcijas, augstāks IKP uz vienu iedzīvotāju un labākas pozīcijas attīstības indeksā.

Vēl aizvien Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā ir salīdzinoši zemi. Salīdzinājumā ar ICCS 2009, ICCS 2016 pētījumā Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi ir uzlabojušies, tomēr sasniegumu pieaugums nav statistiski nozīmīgs un ir zemāks nekā lielākajai daļai pētījumu dalībvalstu, kā arī ir zemākais starp Baltijas jūras reģiona demokrātiskajām valstīm.

Kā pozitīva tendence ir vērtējams fakts, ka, salīdzinot ICCS 2009 un ICCS 2016, Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības zināšanu testā ir nedaudz palielinājušies. Tomēr tās nevar kvalificēt kā statistiski nozīmīgas. Vēl aizvien saglabājas liels īpatsvars to Latvijas skolēnu, kuriem ir zema vai ļoti zema pilsoniskā kompetence.

Līdzīgi rezultāti ir arī skolēnu pilsonisko kompetenču sadalījuma līmeņos, kur augstākajā līmenī Latvijā ir tikai 19% skolēnu, kas ir viszemākais rādītājs ne tikai starp Baltijas jūras reģiona demokrātiskajām valstīm, bet arī starp visām ICCS 2016 Eiropas valstīm. Šie Latvijas skolēni ar augstu varbūtību nākotnē varētu būt drauds valsts drošībai vairāku iemeslu dēļ: viņiem nav izpratnes par valsts pārvaldes procesiem, viņiem ir vāja piederības apziņas izpratne un lokālā un globālā piederības apziņa, šie skolēni nespēj loģiski spriest par pilsoniska rakstura un satura notikumiem, viņi ir viegli manipulējami un pakļaujami. Salīdzinājumam – Dānijā 62% no skolēniem ir augsta pilsoniskā kompetence, Somijā – 60%, Igaunijā – 53%, Lietuvā – 30%. Šajās valstīs minētās problēmas varētu būt mazākas un skolēnu pilsoniskā apziņa lielāka.

Latvijā pastāv tendence, ka augstāki sasniegumi ir skolēniem, kas dzīvo valsts centrā, bet perifērijas reģionos – Latgalē un Kurzemē – mītošajiem skolēniem pilsonisko zināšanu līmenis ir ievērojami zemāks. Salīdzinot skolēnu pilsonisko kompetenču līmeni pēc mācību valodas, zemākās pilsoniskās izglītības kompetenču grupās vairāk ir skolēni, kuru mācību valoda skolās ir krievu.

Salīdzinot ICCS 2016 un ICCS 2009 pētījumu skolēnu atbildes par demokrātijas jautājumiem, pēdējo gadu laikā nedaudz ir pieaugusi Latvijas skolēnu izpratne par tādām demokrātijas vērtībām kā tiesības, dažādas brīvības, taisnīgums, vienlīdzība un godīgums. Par to liecina skolēnu noraidošā attieksme pret interešu konfliktiem, korupciju, tiesas lēmumu ietekmēšanu, kā arī pozitīva attieksme pret publisku kritiku vai protestiem, kā arī tiesībām balsot. Šādu demokrātiskāku domāšanu varētu būt ietekmējuši valsts līmeņa notikumi: biežās izmaiņas likumdošanā, vājā tiesu sistēma, korupcijas skandāli. Minētie iemesli var tikt skaidroti arī ar skolēnu uzticības samazināšanos tiesai, valsts valdībai un cilvēkiem kopumā.

Salīdzinot ar ICCS 2016 vidējo rādītāju, Latvijas skolēni ir uzrādījuši zemāku uzticības līmeni politiskajām partijām, parlamentam un plašsaziņas līdzekļiem, savukārt uzticēšanās skolām ir augsta. Salīdzinot skolēnus pēc mācību valodas skolā, lielāku uzticību politiskajām partijām pauž skolēni skolās ar krievu mācību valodu,

savukārt skolēni skolās ar latviešu mācību valodu vairāk cilvēkiem kopumā. Uzticība cilvēkiem kopumā ir lielāka perifērijā – laukos un mazajās pilsētās, mazāka – Rīgā.

Pēc skolēnu atbildēm par iespēju apgūt pilsoniskās izglītības saturu var secināt, ka mācību saturā uzmanība maz tiek veltīta ekonomikas darbības principiem un vietējās sabiedrības problēmu risināšanai. Liela nozīme tiek piešķirta dabas aizsardzībai. Salīdzinot Baltijas jūras reģiona demokrātiskās valstis, uzskatāmi redzams, ka Zviedrijas, Dānijas, Norvēģijas un Somijas skolēni vairāk kā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas skolēni ir norādījuši, ka skolā apgūst zināšanas par pilsoņu balsošanas principiem un iespējām dažāda mēroga vēlēšanās, likumdošanas izmaiņām, kā arī par ārpolitikas tēmām un notikumiem.

Latvijas skolēnu atbildes liecina, ka skolā un mājās maz tiek apspriesti ārpolitikas notikumi. Netieši šis fakts norāda arī uz skolotāju un vecāku vājo interesi par starptautiskajiem jautājumiem un vienaldzīgo attieksmi pret savas valsts ārpolitiku un drošību.

Baltijas jūras reģiona demokrātisko valstu skolēnu izpratnē labs pilsonis darbojas valstiskā, lokālā un personīgā līmenī – esot likumpaklausīgs, cienot citu tiesības uz savu viedokli un nodrošinot ģimenes labklājību. Minētās trīs atbildes dažādā prioritārā secībā nosaukuši visi Baltijas jūras reģiona demokrātisko valstu skolēni (atbildes norāda uz reģiona valstu skolēnu vienotu vērtību izpratni un pilsoņa tēlu sabiedrībā), kā arī skolēni autoritārajā Krievijā, kas liek apšaubīt pētījuma veicēju Krievijā godaprātu.

Lai panāktu Latvijas skolēnu pilsoniskās kompetences palielināšanos, jāidentificē vairāki izaicinājumi. Būtiski būtu mācību stundās un ārpuskolas aktivitātēs veicināt interesi lasīt un analizēt dažādus informācijas avotus, rosināt argumentēti diskutēt par sociālekonomiskiem un politiskiem jautājumiem, iekšpolitikas un ārpolitikas notikumiem. Sarunās skolā un ģimenē par pilsoniskiem jautājumiem jāuzsver laika un telpas konteksta nozīme un sakarības. Tikpat būtiski ir motivēt skolēnus apzināties iespējamās pilnvērtīgas pilsoniskās sabiedrības ieguvumus, valsts un starptautisko organizāciju nospraustos sociālekonomiskos un rīcībpolitikas mērķus, kā arī nepieciešamību veicināt sociumam piederīgo pilsoniskās kompetences izaugsmi.

Kritiskās domāšanas veicināšanai, ko skolotāji aptaujās ir atzīmējuši kā vienu no būtiskiem pilsoniskās izglītības mērķiem, būtu jāklūst par vienu no skolas, ģimenes un sabiedrības kopumā prioritātēm, gatavojot jauniešus mūsdienu mainīgajiem apstākļiem un plašās informācijas plūsmas izaicinājumiem.

Ņemot vērā skolēnu rezultātus pilsoniskās izglītības testā un labilo demokrātijas izpratni, būtu nepieciešams pastiprināti pievērst uzmanību skolēnu pilsoniskās kompetences celšanai, panākot lielāku to skolēnu, kuriem ir augsts pilsoniskās kompetences līmenis, īpatsvaru. Jātiecas tuvoties citu Baltijas jūras reģiona demokrātisko valstu, primāri Skandināvijas valstu, pilsoniskās izglītības līmenim.

Avotu un literatūras saraksts

Amadeo, J., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., & Nikolova, R. (2002). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Centrālā statistikas pārvalde. (2017). Ielādēts 2017. gada 1.oktobrī no Latvija 2017. Galvenie statistiskie rādītāji: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikacijas/2017/Nr%20003%20Latvija%20Galvenie%20statistikas%20raditaji%202017%20%2817_00%29%20LV

Drivdāle-Karuškina, S., Geske, A., Grīnfelds, A., Kangro, A., & Tipāns, O. (2003). *Starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums Latvijā*. Rīga: Mācību grāmata.

Eurostat. (2017). *Income Quintile Share Ratio*. Retrieved October 2017, from http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di11&lang=en

International Transparency. (2017, October). Retrieved October 2017, from *CORRUPTION PERCEPTION INDEX 2016*: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

Reporters Without Borders. (2017). Retrieved October 2017, from *WORLD PRESS FREEDOM INDEX*: <https://rsf.org/en/ranking>

Schulz, W, Frallion, J., Ainley,, J., & Losito, B. (2008). *International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., & Agrusti, G. (2016). *Assessment Framework. IEA Internatioanal Civic and Citizenship Study*. Switzerland: Springer Open.

Sutherland, M. (2014). *Education and the Future: Advisory Board Issue*. *European Education*, 34(3), 77-94.

Statistic Belgium. (n/a). Retrieved April 20, 2017, from <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/>

The Economist Intelligence Unit. (2017). Retrieved October 2017, from *DEMOCRACY INDEX 2016*: <http://felipesahagun.es/wp-content/uploads/2017/01/Democracy-Index-2016.pdf>

Kopsavilkums

Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūta pētnieku sagatavotā grāmata „Pilsoniskās izglītības problēmas un izaicinājumi” ir Starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācijas (International Association for Evaluation of Educational Achievement – IEA) organizētā un 2016. gadā veiktā Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma (International Civic and Citizenship Education Study 2016 - ICCS 2016) pirmo rezultātu apkopojums. ICCS mērķis ir izpētīt, cik lielā mērā pētījuma dalībvalstu jaunieši ir gatavi uzņemties dažādas pilsoniskās lomas, kas raksturīgas 21. gadsmita otrajai desmitgadei. Pētījuma mērķgrupa ir 14 – 15 gadus veci jaunieši, viņu skolotāji un skolu direktori. Pētījuma rezultāti ir reprezentatīvi.

ICCS 2016 ir trešais pētījuma cikls (pirmais cikls notika 1999. gadā, otrais – 2009. gadā), kurā piedalījās 23 dalībvalstis. Pētījumā Latvijā piedalījās 3224 skolēni un 1946 skolotāji no 147 skolām.

Pirmajā nodaļā ir izklāstīts ICCS 2016 pētījuma apraksts, kurā sniegta informācija par pētījuma mērķi, uzdevumiem, saturu un dizainu. Nodaļā analizēti dalībvalstu kontekstuālie raksturlielumi, sniegts galveno jēdzienu skaidrojums un definētas pētījuma saturiskās jomas. Pirmajā un turpmākajās nodaļās īpaši izcelti un salīdzinoši analizēti dati, kas attiecas uz Baltijas jūras reģiona demokrātiskajām valstīm un vienīgo šī reģiona autoritāro valsti Krieviju.

Otrajā nodaļā ir analizēti skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā Latvijā un citās pētījuma dalībvalstīs, kas atklāj skolēnu pilsonisko kompetenci laika un telpas griezumos. Nodaļā pētītas Latvijas skolēnu sasniegumu izmaiņas laika posmā no 2009. līdz 2016. gadam. Salīdzināti Latvijas skolēnu sasniegumi pēc urbanizācijas, reģionālajām atšķirībām, skolas tipa un mācību valodas.

Trešajā nodaļā pētītas Skandināvijas, Baltijas valstu un Krievijas skolēnu attieksmes pret sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem, ar kuru palīdzību iespējams prognozēt skolēnu turpmākās rīcības tendences. Sniegta rezultātu analīze, atklājot 8. klašu skolēnu attieksmes pret procesiem, kas ne tikai veicina, bet arī kavē demokrātijas attīstību konkrētā valstī, kā arī uzticēšanos dažādām institūcijām. Tāpat nodaļā pētīts, kādas, pēc skolēnu dāmām, ir darbības, kuras viņi uzskata kā labu pilsoni raksturojošas.

Grāmatas noslēguma daļā „Problēmas un izaicinājumi” veikts ICCS 2016 pētījuma pirmo publiskoto rezultātu apkopojums, identificējot problēmas un norādot uz pilnveides jomām, kam jāpievērš uzmanība, lai stiprinātu pilsonisko sabiedrību Latvijā, mēģinot novērst kritiski nedomājošas un manipulējamas jaunās paaudzes veidošanos.

Summary

The book “Problems and Challenges of Civic Education” is written by researchers of the University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Institute for Educational Research. This book summarizes the initial results of the International Civic and Citizenship Education Study 2016 (ICCS 2016) which is conducted by the International Association for Evaluation of Educational Achievement (IEA). The aim of the ICCS is to examine to what extent young people in the countries participating in the study are ready to fulfil their civic responsibilities characteristic to the second decade of the 21st century. The target audience of the study were students aged 14 to 15 years, their teachers and school principals. The sample and results of the study are representative.

The ICCS 2016 is the third study in its series. The first two studies were conducted in 1999 and 2009, respectively. A total of 23 states participated in the ICCS 2016. In Latvia, 3224 students and 1946 teachers from 147 schools took part in the study.

Chapter 1 outlines the ICCS 2016, describing the aims, objectives, contents and the design of the study. Chapter 1 establishes the contextual characteristics of the participating states, defines the main concepts, as well as lays out the contextual framework of the study. Chapter 1, as well as the following chapters, highlights and compares the data of the democratic states of the Baltic Sea Region and Russia as the only authoritarian state in the region.

Chapter 2 analyzes the results of civic and citizenship knowledge test taken by students in Latvia and other countries, revealing students’ civic competence over different periods of time and in different contexts. The chapter also examines the transformations in the test results of Latvian students between 2009 and 2016. The test results of Latvian students were compared considering the level of urbanization, regional differences, type of school and language of instruction.

Chapter 3 studies the attitude of students of the Baltic states, Scandinavia and Russia towards important issues in the society, which can be used to predict their civic behavior patterns in the future. The chapter provides analysis of the test results of 8th grade students revealing their attitude towards processes that not only promote, but also hinder development of democracy in their country, as well as their attitude towards different institutions. Finally, the chapter identifies the activities that students believe define a good citizen.

The last chapter, “Students’ Civic Education: Problems and Challenges”, summarizes the initial published findings of the ICCS 2016, identifying issues and highlighting areas where the civic society in Latvia could be further strengthened, thus seeking to avoid emergence of a generation unable to think critically and more prone to manipulation.